

Svenskarnas engagemang är större än någonsin

Insatser i och utanför föreningslivet

Lars Svedberg
Johan von Essen
Magnus Jegermalm

Svenskarnas engagemang är större än någonsin

Insatser i och utanför föreningslivet

Lars Svedberg
Johan von Essen
Magnus Jegermalm

Ersta Sköndal högskola
Stockholm, mars 2010

Publicerad av Enheten för forskning om det civila samhället,
Ersta Sköndal högskola
Copyright © 2010 Lars Svedberg, Johan von Essen och Magnus Jegermalm
ISSN 1402-277X, URN:NBN:se-2010-3
Produktion: Lena Blomquist

Innehåll

FÖRORD	5
I INLEDNING	7
Några grundläggande uppgifter från de tidigare studierna	9
Befolkningsundersökningarnas genomförande	11
II IDEELLT ARBETE	13
Vilka gör insatser och hur mycket?	15
Tradition och förändring när det gäller insatsernas karaktär	18
Var görs insatserna och var ökar och minskar de?	19
En fråga om bakgrund, kön och ålder	21
Om organisatoriska krav och ledningsinsatser	24
Värderingar om och motiv till ideellt arbete	26
Grupper inom och utanför det organiserade civila samhället	30
Det civila samhällets kärntrupp	35
Att sluta arbeta ideellt	37
Att helt stå utanför det organiserade civila samhället	38
III MÖNSTER AV INFORMELLA STÖD- OCH HJÄLPINSATSER SEDAN BÖRJAN AV 1990-TALET FRAM TILL 2009	43
De informella insatsernas omfattning över tid	44
Åldersmönster	46
Karaktäristik av relationer och omsorgsbehov	46
Är det särskilda grupper i befolkningen som utför informella insatser?	49
Sammanfattning av de informella insatserna	51
Att vara engagerad i både ideellt arbete och informella insatser	52
Sammanfattning – de som gör både och	55
IV EN AVSLUTANDE DISKUSSION OCH NÅGRA SLUTSATSER	57
Informella insatser och de dubbelengagerade	60
Det civila samhället som det vidare samhällets spegel?	60
BILAGOR	63
Bilaga 1	64
Bilaga 2	68
LITTERATUR	73
PUBLIKATIONER FRÅN ENHETEN FÖR FORSKNING OM DET CIVILA SAMHÄLLET	77

Förord

Det här är en rapport om medborgarnas ideella/frivilliga och informella insatser, en undersökning av människors obetalda engagemang utanför arbetslivet. Studien har finansierats av Regeringskansliet. SCB har på vårt uppdrag genomfört en befolkningsundersökning på detta tema under 2009. Eftersom denna studie har föregåtts av tre tidigare befolkningsstudier kan vi visa hur det svenska ideella och informella arbetet ser ut vid undersökningstillfället och hur det utvecklats under åren 1992–2009. Här presenteras en första översiktlig orientering som kommer att följas av fördjupade ansatser av olika slag. Arbetet har utförts av professor Lars Svedberg, teol dr Johan von Essen samt fil dr Magnus Jegermalm vid Enheten för forskning om det civila samhället på Ersta Sköndal högskola. Lars Svedberg ansvarar tillsammans med Johan von Essen för Del I och Del II och Magnus Jegermalm ansvarar för Del III. För Del IV har alla tre ett gemensamt ansvar.

Lars Svedberg

Professor och forskningsföreståndare

I Inledning

Den här rapporten redovisar ideellt engagemang och informella insatser. För att göra det har vi ställt ett antal frågor: Har de ideella insatsernas omfattning ökat eller minskat sedan början av 1990-talet? Vilka grupper är aktiva? Har inriktningen på insatserna ändrats? Hur skall det ideella engagemanget förstås? Vad betyder ideellt arbete för dem som utför det? Hur ser mönstret ut för de informella insatserna? Finns det fortfarande ett starkt samband mellan att utföra ideellt arbete och göra informella hjälpinsatser? Vilka är det som inte gör några insatser och vad kan det bero på?

Syftet är att presentera och i någon mån diskutera svenskarnas aktiva medborgarskap, som det kommer till uttryck genom ideella eller frivilliga insatser i det organiserade föreningslivet och i andra former av medborgarengagemang, framför allt det vi kallar informella insatser. Vi har också varit intresserade av deltagande i nya och mindre traditionellt organiserade former och i nätverk. Under senare år har sådana här aktiviteter i allt högre grad beskrivits som en del i ett utvidgat medborgarskap, ett medborgarskap som går utöver den enskildes tillhörighet till en statsbildning och innefattar andra roller, bland annat i det civila samhället.

Låt oss inledningsvis antyda några viktiga perspektiv som brukar anläggas när man diskuterar medborgerligt engagemang inom ramarna för föreningslivet. I den svenska och nordiska traditionen har människors engagemang setts som ett avgörande inslag i och en förutsättning för en fungerande demokrati. Via föreningslivet får individen en kanal för att utöva politiskt medborgarskap. Samtidigt har föreningslivet setts som en demokratiskola, och det är inflytande- och demokratiaspekterna som har betonats. Med detta har också följt att de politiskt inriktade organisationerna och föreningarna har ställts i fokus. Här har föreningsengagemanget i första hand betraktats som en reell eller potentiell *resurs*, genom vilken medborgarna kunnat påverka den egna situationen och andras betingelser men också den demokratiska processen.

Ur ett annat perspektiv betonas att medborgarnas engagemang kan såväl vara uttryck för som generera *socialt kapital*. Framför allt föreningslivet ger möjlighet att bygga upp nätverk och där relationerna kan komma att fungera som ett kapital. I den samtida forskningen har medborgarnas ideella engagemang och tillit kommit att bli de vanligaste måtten för att avgöra det sociala kapitalets omfattning och utbredning.

Ett tredje perspektiv betonar *tillhörigheten* och vem som har möjlighet att (och vill) tillhöra och vem eller vilka som inte har det. Föreningslivet och de nätverk som människor skapar är inte bara inneslutande och eventuellt välgörande utan är också exkluderande och uttryck för särintressen som kan stå i direkt motsättning till bland annat en demokratisk integration.

Att vara aktiv och göra insatser i föreningslivet har ofta i vår svenska tradition setts i ett resursperspektiv med starka kopplingar till rättigheter – under senare år inte minst till det som kommit att kallas sociala rättigheter och det sociala medborgarskapet. Låt oss därför betona att ideella eller frivilliga insatser men framför allt informella insatser också skall förstås i ett *förpliktelseperspektiv*.

Vi menar att de informella insatser som människor gör gentemot vänner, grannar och arbetskamrater men också gentemot anhöriga kan ses som ett engagemang som ingår i ett utvidgat medborgarskap. Dock menar vi att dessa informella insatser i så stor utsträckning tar sin utgångspunkt i och genereras utifrån delvis andra utgångspunkter och under andra förutsättningar samt med andra målsättningar än organiserade ideella insatser att det nödvändiggör tydliga åtskillnader mellan de två.

Låt oss något försöka klargöra hur vi ser på de termer och begrepp som används i denna rapport. Med termerna ideell eller frivillig insats avser vi arbetsuppgifter som utförs obetalt och inom ramen för en organisation eller förening. I den klassiska folkrörelsetraditionen har intresset framför allt inriktats mot å ena sidan medlemskap och å andra sidan styrelseuppdrag men inte mot andra typer av insatser. Man kan säga att folkrörelsetraditionens inriktning mot politisk påverkan och i någon mån deltagande har styrt intresset i en viss och relativt snäv riktning.

Med termen informell insats avses i detta sammanhang oavlönad hjälp eller stöd som utförs på regelbunden basis. I texten görs åtskillnad mellan insatser som utförs för någon utanför respektive innanför det egna hushållet, liksom mellan å ena sidan anhöriga och å andra sidan vänner, grannar och arbetskamrater. Informellt arbete avgränsas inte bara från ideellt arbete och från förvärvsarbete utan också från ordinärt hushållsarbete. Icke desto mindre vill vi understryka att det kan vara svårt att göra avgränsningar mellan ideella och informella insatser.

I begreppet det civila samhället räknar vi i första hand in ideella eller frivilliga organisationer och informella nätverk samt alla de aktiviteter som pågår i dessa sammanhang. Detta skiljs ut från staten, marknaden och kärnfamiljen och de aktiviteter som pågår inom dessa sfärer. I en sådan avgränsning kommer en del av det vi här kallar informella aktiviteter att ingå i det civila samhället, medan annat hamnar utanför. Det råder visserligen oenighet om familj och släkt skall räknas in i det civila samhället eller inte. Men vi menar att det är en principiell skillnad mellan de informella insatser som görs för å ena sidan anhöriga och å andra sidan till exempel grannar och vänner. De sistnämnda ser vi som del i det civila samhället och de aktiviteter som pågår där, medan de förstnämnda förs till familjesfären. Visserligen äger såväl ideella som alla slags informella insatser rum i en sammansatt väv av långsiktigt verkande betingelser med komplexa innebörder, där förväntningar, förpliktelser och traditioner utgör viktiga komponenter. För alla slags informella insatser kan ömsesidighet och vänskap antas utgöra ytterligare viktiga komponenter. Icke desto mindre menar vi att bland annat också tid, kärlek, respekt, plikt, skuld och återgåldande har en så avgörande och principiell betydelse för insatser gentemot anhöriga att de

knappast kan jämföras med övriga informella eller ideella insatser. Samtidigt vill vi återigen understryka att vi ser alla dessa insatser som del i ett aktivt utvidgat medborgarskap. Vad vi försöker göra i denna rapport är med andra ord att beskriva och i någon mån tolka ett brett medborgerligt engagemang.

Inledningsvis formulerade vi några empiriska frågor, men vårt sökande efter svar på dem har väglett av några grundläggande intressen. Ett första intresse är att söka dynamiken i det aktiva medborgarskapets olika gestaltningar, inte minst dynamiken mellan å ena sidan människors informella insatser inom familj och den nära vänskretsen, och å andra sidan det ideella engagemanget som sträcker sig mot det civila samhällets offentligheter. Vi har också varit intresserade av att söka tentativa förklaringar till att människor uttrycker sitt medborgarskap i form av ideellt arbete och informella insatser. Vårt intresse av detta skärps av en viss oro inom akademi och politik för hur en nyttoinriktad och individualiserad samtid kan påverka det medborgerliga engagemanget. Det får oss att knyta an till det svenska samhället i vidare bemärkelse, eftersom vi tror att detta på många sätt bidrar till att forma det aktiva medborgarskapets villkor. Tillsammans med de inledande frågorna utgör dessa perspektiv och försök till bestämningar en fond mot vilken den kommande presentationen av data skall ses.

Några grundläggande uppgifter från de tidigare studierna

I samband med ett större uppdrag för en statlig utredning fick Enheten för forskning om det civila samhället 1992 möjlighet att genomföra en första så kallad befolkningsstudie av svenskarnas ideella och informella arbete (se Jeppsson Grassman, 1993). Undersökningen var den första i sitt slag i Sverige. Den presenterades 1993 och tog sin utgångspunkt i olika slags insatser till skillnad mot alla andra svenska studier av ideellt arbete som tagit (och tar) utgångspunkt i medlemskap och aktivitet. Vårt sätt att närma oss dessa fenomen låg dock helt i linje med internationell forskningstradition. Med vår ansats fångade vi upp ett bredare engagemang än enbart det med folkrörelseprägel. Vi kunde konstatera att svenskarnas engagemang var anmärkningsvärt stort, både i ett nordiskt men också i ett övrigt internationellt jämförande perspektiv, samtidigt som det verkade ha tydliga drag av en svensk och nordisk särart (se Jeppsson Grassman, 1993; Jeppsson Grassman & Svedberg, 2007).

Att Sverige hade en stark föreningstradition var en del av de flesta svenskars gemensamma föreställning. Internationellt komparativa studier bekräftade denna bild (se till exempel Jeppsson Grassman & Svedberg, 1995; Lundström & Wijkström, 1997) av Förenings-sverige. Med det enorma antalet föreningar (150 000–200 000) i en befolkning på drygt 9 miljoner invånare och eftersom 86 procent av 16–84-åringarna är medlemmar i en förening framstår Sverige vid en internationell jämförelse som mer föreningstätt än flertalet andra länder (SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden, 2008). Den svenska (och nordiska) traditionen har även i internationell belysning visat sig vara unik (se till exempel Salamon & Anheier, 1997; Wollibaek, 2009).

Ett utmärkande drag för det svenska föreningslivet är att dess verksamheter i stor utsträckning bygger på ideella insatser och på medlemsinflytande.

Vad som också var slående redan från början var den anmärkningsvärt stora andel i befolkningen som sade sig göra informella insatser. Vi fann att detta gällde också i internationell jämförelse. När vi startade våra studier av detta område fanns ingen svensk forskning alls, med något undantag. Resultaten gick dessutom på tvärs mot så gott som all svensk, nordisk och internationell välfärdsforskning. Denna anrika och välutvecklade forskningstradition hade negligerat den här typen av insatser helt och hållet. Våra grundläggande iakttagelser bekräftades dock i en studie av Busch Zetterberg 1996, och redan med data från 1998 års befolkningsstudie kunde vi visa att till exempel de informella insatser som riktades till äldre var lika stora som eller större än alla de professionella insatser som gjordes inom äldreomsorgen och hos alla typer av arbetsgivare sammantaget (se Svedberg, 2001).

Genom de nya befolkningsstudier som följde på den första från 1992 kunde vi konstatera att en ännu lite större andel av befolkningen fortsatte att göra ideella och informella insatser samtidigt som andelen mindre traditionella insatser hade ökat. Förutom att ha genomfört befolkningsstudier 1992, 1998 och 2005, har vi också deltagit i en stor europeisk komparativ befolkningsstudie av ideellt arbete som genomfördes vid mitten av 1990-talet. I denna kunde vi se att holländare och svenskar låg i topp när det gällde ideella obetalda insatser (se Jeppsson Grassman & Svedberg, 1995, 1996, 2007). Vi har också genomfört en separat studie av de informella insatserna bland befolkningen i Stockholms län 2000 (se Jeppsson Grassman red, 2003). Här kommer vi med några få undantag att referera till uppgifter och slutsatser från de fyra nationella befolkningsstudier där vi har jämförbara data. Det finns numer några internationella jämförande studier avseende både värderingar och levnadsvillkor där också Sverige finns med, och det är värdefullt. Tyvärr ställer man i dessa studier bara någon eller några enstaka frågor kring medlemskap och insatser, vilket ger dem ett begränsat värde, utom när det gäller grundläggande jämförelser (se till exempel World Values Survey, European Values Study och Eurobarometer).

Befolkningsundersökningarnas genomförande

Utgångspunkten för denna nya undersökning är att använda samma frågor som tidigare men också att lyfta in ett antal nya frågeställningar. Vi har nu velat studera om andelen svenskar som gör ideella och informella insatser är fortsatt stabil och så hög som tidigare, och om engagemanget verkar ta sig andra uttryck. Vidare har vi velat undersöka hur människor ser på ideellt engagemang i allmänhet och i synnerhet hur de som arbetar ideellt ser på det egna engagemanget. I och med denna undersökning har vi en lång tidserie av studier kring svenskarnas ideella engagemang, informella insatser och tillgång till informella nätverk, vilket gör att vi kan uttala oss om hur dessa samhällsfenomen förändras.

Ideellt eller frivilligt arbete, informella hjälpinsatser och nätverk utgör tre huvudblock i studien. Tillsammans med ett fjärde block – de traditionella bakgrundsvariablerna – utgör dessa ryggraden i undersökningen. Sammantaget förhåller sig den nya studien till de tidigare befolkningsundersökningarna på följande vis:

Gamla och nya undersökningsområden/block samt undersökningsår

	Bakgrunds- variabler	Ideella insatser	Informella insatser	Aktiv i nätverk	Värderingar och motiv	Socialt kapital
Befolkningsstudie 1992	X	X	X	–	X	–
Befolkningsstudie 1998	X	X	X	X	X	Delvis
Europeisk studie 1994	X	X	–	–	X	–
Stockholmsstudie 2000	X	–	X	X	X	Delvis
Befolkningsstudie 2005	X	X	X	X	X	X
Befolkningsstudie 2009	X	X	X	X	X	X

Ett så kallat obundet slumpmässigt urval har gjorts av *bela befolkningen i åldern 16–84 år* (urvalet inkluderar naturligtvis invandrare, men ett villkor har varit att intervjun har kunnat genomföras på svenska). SCB har genomfört undersökningen med 2 000 personer i bruttourvalet och med 1 776 personer i nettourvalet, och SCB lyckades genomföra telefonintervjuer med 70 procent av alla utlottade (1 244 personer), vilket är ett mycket gott resultat.

II Ideellt arbete

Vi inleder presentationen av de ideella insatserna med att visa hur de fördelar sig över de sjutton år som vi har studerat det svenska ideella engagemanget. Här skall påpekas att vi ibland presenterar uppgifter för befolkningsgruppen 16–74 år och ibland för gruppen 16–84 år, det gället till exempel för uppgifterna i bilagan. Detta beror på att vi i 1992 och 1998 års studier bara tillfrågade gruppen 16–74 år, medan vi från och med 2004 års studie har intervjuat ett representativt urval av befolkningen i åldern 16–84 år. Dessutom skall påpekas att vi likställer termerna ideell och frivillig och att vi med aktiv i detta sammanhang avser ideella/frivilliga och informella insatser.

Den grundläggande fråga som vi ställt i alla befolkningsstudierna lyder på följande sätt:

”Vi är intresserade av att kartlägga det som brukar kallas frivilligt arbete, dvs sådant arbete och sådana insatser som utförs på frivillig grund, oavlönat (eller mot ett symboliskt arvode) och på fritiden. I vissa sammanhang kallas detta för ideellt arbete. Det kan vara fråga om många olika slags aktiviteter, tex utbildning, styrelseuppdrag, hjälpinsatser, kaffekokning, mm.

Har du de senaste 12 månaderna utfört frivilligt arbete inom...” (uppräknig av 32 organisationstyper).

Låt oss då se på hur medborgarna besvarat ovanstående fråga

Tabell 1. Omfattning av ideellt arbete. Andel (procent) av befolkningen totalt samt efter kön 1992, 1998, 2005 och 2009 (16–74 år).

	Män	Kvinnor	Totalt
1992	52	44	48
1998	53	50	52
2005	53	49	51
2009	54	43	48

Svenskarnas ideella engagemang är anmärkningsvärt stabilt. De totalt sett små förändringarna uppåt och neråt bör knappast betonas. Som vi ser är samstämmigheten mellan 1992 års data och 2009 års data frapperande hög. En höggradig stabilitet i omfattningen av medborgarnas engagemang verkar också gälla för många andra europeiska länder under senare år. Att ungefär hälften av den vuxna befolkningen arbetar ideellt gör de svenska medborgarna exceptionellt aktiva i ett internationellt perspektiv. Bara i USA, Norge och Holland kan man finna liknande nivåer. *Talet om ett minskat engagemang i ideellt arbete (och därmed en snabb erosion av det sociala kapitalet) har inte något generellt empiriskt stöd.* Att andra studier av det ideella engagemanget (Vogel m fl, 2003) visar på ett lägre engagemang

kan förklaras av att de tar sin utgångspunkt i ett folkrörelseperspektiv samtidigt som de i första hand intresserar sig för ett politiskt perspektiv, medan vi anlagt en bredare ansats. Med denna bredare ansats kan vi visa att det inte finns anledning att acceptera ensidigt negativa beskrivningar av utvecklingen. Våra data går inte att tolka på något annat sätt än att betingelserna är (fortsatt) goda för att medborgarna skall engagera sig och göra insatser inom det organiserade föreningsväsendet och att omfattningen på engagemanget verkar vara relativt oberoende av den konjunktur som råder vid intervjutillfället. Med detta sagt kan man ändå notera att andelen som gör insatser verkar bli något lägre vid konjunktur-nedgångar som i början på 1990-talet och vid slutet av 2000-talets första decennium.

Vidare visar tabell 1 att engagemanget bland Sveriges kvinnor har minskat. Detta pekar på att en tioårig könsutjämning inte bara har hejdat utan att vi är tillbaka vid de skillnader som rådde då den första studien genomfördes för nästan 20 år sedan. Våra data visar nu på signifikanta skillnader mellan könen. Vi får återigen och med än större eftertryck än vid tidigare studier konstatera att män är betydligt mer aktiva i svenskt föreningsliv än kvinnor. Detta är inte fallet i exempelvis Danmark och Norge. Vi återkommer till det faktum att det är bland kvinnor i övre medelålder som den stora minskningen har ägt rum. Utan att föreningsväsendet kan sägas vara en manlig bastion kan vi ändå konstatera att det är omkring 400 000 fler män än kvinnor som uppger att de gjort en ideell insats. Detta faktum underlättar knappast den rörelse mot ökad jämställdhet som funnits inom föreningsväsendet under senare år, varken när det gäller deltagande eller inflytande. Från vissa genusforskare har farhågor framförts om att engagemang i ideellt arbete och därmed i det civila samhället skulle vara en kvinnofälla och bli en ersättning för fullvärdigt förvärvsarbete (se till exempel Sommestad, 1995; Stark & Hamrén, 2000). Alla empiriska data pekar emellertid på att den grupp kvinnor som är mest aktiv i ideellt arbete är heltidsarbetande. Detta gäller för såväl de föregående som för 2009 års studie. Ideellt arbete tycks med andra ord inte generellt ersätta eller tendera att komplettera brist på arbete eller bli till något i stället för arbete för dem som står utanför arbetsmarknaden.

För att i någon mån fånga upp nya och andra former av engagemang än det som här beskrivits har vi i de senaste studierna också ställt frågor om den enskilde engagerar sig via Internet, utanför föreningslivet och med andra ord varken via eller inom en traditionell förening eller organisation. Till skillnad mot tidigare verkar detta nu ha fått ett starkt genomslag, speciellt starkt bland de yngre. Omkring en femtedel av hela undersökningsgruppen liksom en dryg fjärdedel av såväl 16-29 åringarna som 30-44 åringarna säger sig ha varit engagerade på detta sätt under det senaste året. Det är intressant att notera att traditionellt ideellt arbete och sådant här engagemang inte verkar ta ut varandra, utan snarare verkar kunna fungera komplementärt.

Vilka gör insatser och hur mycket?

De som arbetar ideellt gör ofta insatser i mer än en organisation. Det sammantagna antalet organisationer, där insatserna görs är också anmärkningsvärt stabilt. Varje aktiv person gör i genomsnitt insatser i 1,8 organisationer. Vi kunde vid undersökningarna på 1990-talet visa att de svenska medborgarna i anmärkningsvärt hög grad också var medlemmar i den organisation där de arbetade ideellt – folkrörelsemodellen verkade i den meningen ha stått sig stark. Detta bekräftas också i den nya undersökningen. Så ser det dock inte ut i resten av världen utan där är bara omkring hälften av alla aktivister medlemmar i den organisation där de engagerar sig. I svensk och skandinavisk folkrörelsetradition finns en stark koppling mellan att göra insatser, vara medlem och få möjligheter till inflytande genom demokratiska beslutsprocesser. Denna modell och detta starkt förhärskande folkrörelseideal verkade i början på 2000-talet stå inför svårigheter, bland annat när det gällde att få dem som gjorde insatser att också bli medlemmar. Data från 2005 års studie pekade också i en sådan riktning. Vi tycktes därmed snabbt närma oss de betingelser som gäller i de flesta länder i Europa och Nordamerika. Men något har uppenbarligen hänt, åtminstone när det gäller medlemskapet. Vi är tillbaka på de andelar av aktivisterna, som också är medlemmar, som gällde i början på 1990-talet. I vår nya undersökning säger sig 88 procent av dem som gjort en insats i en organisation också vara medlemmar. Internationellt är det sistnämnda unikt höga siffror, och de utgör också en klar indikator på vitalitet i delar av den svenska folkrörelsetraditionen. Det här är en oväntad utveckling som inte enkelt låter sig förklaras. Möjligen har organisationerna allmänt blivit mycket mer medvetna och handlingsbenägna i förhållande till den nya utveckling, där det inte längre är en självklarhet att vara medlem för att göra en insats. Låt oss samtidigt påminna om att det är i de äldre generationerna som andelen aktiva, som också är medlemmar, fortsatt är som starkast, medan andelen bland exempelvis 16–18-åriga pojkar och flickor bara är 75 procent.

Vi skall nu titta lite närmare på hur engagemanget fördelar sig mellan olika åldersgrupper.

Tabell 2. Det frivilliga arbetets omfattning år 1998, 2005 och 2009. Andel (procent) som utfört frivilligt arbete efter kön och ålder (16–74/84).

		1992	1998	2005	2009
16-29	Män	51	50	39	40
	Kvinnor	42	47	43	39
30-44	Män	61	55	59	64
	Kvinnor	51	57	60	54
45-59	Män	54	62	55	56
	Kvinnor	45	53	48	36
60-64	Män	44	54	56	54
	Kvinnor	38	38	45	38
65-74	Män	38	45	56	51
	Kvinnor	33	45	37	44
75-84	Män	–	–	32	38
	Kvinnor	–	–	24	32

Mot bakgrund av den totalt sett stora stabiliteten när det gäller andelen aktiva medborgare är det ändå angeläget att peka på att det sker relativt stora förändringar mellan män och kvinnor samt mellan åldrar.

Här kan vi konstatera att de unga aktiva männen har blivit färre än de var i början på 1990-talet men att andelen nu verkar ha stabiliserats på en lägre nivå. För kvinnorna är skillnaden dock ganska liten om vi jämför 1992 och 2009 års uppgifter. Några möjliga förklaringar till detta är framför allt att de unga växer in i vuxenlivets olika roller allt senare och därmed etablerar sig på arbets- och bostadsmarknaden senare, skaffar barn senare etc. Till det här skall läggas ökande svårigheter under undersökningsperioden att över huvud taget få arbete för unga med lägre utbildning. Allt detta innebär att man inte har samma tillgång till sociala arenor, något som är av avgörande vikt för att man skall komma att bli engagerad i ideellt arbete. Vi återkommer till detta.

Samtidigt med det här kan vi konstatera att bland de allra yngsta i undersökningsgruppen, det vill säga åldern 16–18 år, är andelen som gör insatser mycket hög – 56 procent. Därmed kan vi konstatera att de mycket pessimistiska slutsatser och farhågor, som andra forskare gjort sig till tolk för om utvecklingen av ungdomars engagemang, starkt kan ifrågasättas. Den uppenbara värdeförskjutning som ägt och äger rum mot en mer individualistisk livshållning verkar helt enkelt inte stå i motsättning till de slags engagemang vi här undersöker. Vi själva och andra har talat om det som en ny kollektiv individualism (se till exempel Jeppsson Grassman & Svedberg, 2007; Lorentzen, 2001). I det här sammanhanget är det också värt att påpeka att från mitten av 1970-talet fram till början/mitten av 1990-talet växte engagemanget bland de unga. De blev både medlemmar och aktivister. Denna utveckling nådde möjligen ett all time high under tidigt 1990-tal då en överväldigande majoritet var medlemmar i någon organisation samtidigt som många

var aktiva. Därför blir också diskussioner och förutsägelser missvisande som ensidigt tar utgångspunkt i eller enbart jämför med början på 1990-talet (se till exempel Vogel m fl, 2003).

Värt att betona är vidare den påtagliga nedgången bland kvinnor i medelåldern och den relativt kraftfulla ökningen bland de allra äldsta kvinnorna, liksom en allmän ökning bland de äldre männen. Att vi bland de äldre finner en långsamt uppåtgående trend är knappast att förvånas över med tanke på att alltfler svenskar förblir relativt friska och resursstarka allt högre upp i åldrarna. Vi har varit (är) också delaktiga i en framgångsrik och till dels vital folkrörelsetradition. Det sistnämnda gäller inte minst för den stora 40-talsgeneration som återfinns i detta åldersspann. Den samtidiga nedgången bland kvinnor i övre medelålder kan ha samband med ett långsiktigt ökat ansvarstagande för gamla anhöriga (se del III i denna rapport) samtidigt som åtskilliga i denna åldersgrupp gör insatser för (vuxna) barn och barnbarn (se till exempel Busch Zetterberg, 1996). Men kvinnor födda under 1950 och 1960-talen kanske inte heller finner de tillgängliga ideella arenorna tillräckligt lockande, när de sociala arenor tonar ut som öppnats genom barnens aktiviteter och engagemang.

Sammanfattningsvis kan vi ändå konstatera att det är bland 30–44-åringarna, både män och kvinnor, som vi finner den största andelen som gör insatser och att detta gällt under hela undersökningsperioden, med något undantag. Vi återkommer till detta i slutsatserna.

Som ett sista mått på hur de ideella insatserna fördelar sig bland befolkningen och utvecklas över perioden visar vi i tabell 3 det genomsnittliga antalet timmar som de aktiva har arbetat ideellt per månad.

Tabell 3. Genomsnittligt antal timmar per månad som de aktiva gör ideellt arbete. Totalt, kön.

	Män	Kvinnor	Totalt
1992	14	12	13
1998	15	10	12
2005	14	13	14
2009	16	16	16

Här vill vi understryka den långsamma men långsiktigt ökade omfattningen på det ideella engagemanget sedan början på 1990-talet. Eftersom vi i detta fall redovisar uppgifter om hälften av befolkningen, innebär förändringarna en kraftfull ökning av de sammanlagda insatser som görs obetalt och ideellt av medborgarna. För första gången sedan vi började genomföra det här slaget av undersökningar uppger kvinnor och män att de gör lika stora insatser i tid räknat. Tidigare har alltid männen varit fler och gjort mer. Därmed minskar det stora glappet mellan könen något.

Omräknat innebär detta att de insatser som görs i frivilliga/ideella organisationer i Sverige uppgår till omkring 400 000 *heltidsårsarbeten*. Det är med andra ord och med alla mått mätt mycket stora insatser.

Tradition och förändring när det gäller insatsernas karaktär

Så långt har vi beskrivit omfattningen av de ideella insatserna och hur dessa fördelar sig bland befolkningen och förändras över tid. Vi går nu vidare och visar vilka typer av insatser det ideella arbetet tar sig uttryck i.

Tabell 4. Det frivilliga arbetets fördelning på olika insatser 1992, 1998, 2005 och 2009. Andel (procent) för dem som arbetar ideellt.

	1992	1998	2005	2009
Utbildning eller ledarskap	24	21	23	33
Styrelseuppdrag/adm.	58	56	70	80
Information/opinionsbildning	14	15	15	26
Penninginsamling	26	20	20	21
Direkta hjälpinsatser	12	12	12	19
Andra insatser	3	16	16	12

Vi vill göra läsaren uppmärksam på att en person kan göra flera typer av insatser. De som är engagerade gör fler typer av insatser om vi jämför data från 1992 och 2009 års studier. Enda undantaget är penninginsamling där det har skett en mindre nedgång. Detta är i linje med övriga uppgifter vi visat på. Ökningen tycks också ha fortsatt mellan de två studierna på 2000-talet, med undantag för det lite lösligare engagemang som vi benämnt andra insatser. De tre områden där påtagligt stora ökningar skett – utbildning och ledarskap, information/opinionsbildning och direkta sociala insatser – både fångar upp bredden av aktiviteter och ger en fingervisning om viktiga områden för det ideella arbetet. Här återfinns den klassiska folkrörelseaktiviteten information/opinionsbildning men här finns också starkare fokus på utbildning och ledarskap, vilket antagligen är uttryck för professionaliseringstendenser inom den ideella sektorn. Noteras bör också de direkta hjälpinsatserna. Vad denna relativt stora ökning egentligen är uttryck för vet vi inget om. Vi kan ändå konstatera att nästan var tionde vuxen svensk, det vill säga över en halv miljon individer, gör en direkt social insats genom föreningsväsendet. Tveklöst är detta ett kraftfullt bidrag till landets välfärd (och välfärdsarbete).

Vi kan också vända på resonemanget och trycka på att de frivilliga insatserna inte genomgått några drastiska förändringar från det förra undersökningstillfället. Däremot finner vi vissa svenska särdrag, och vi kan se vissa långsiktiga förändringstendenser. Styrelseuppdrag och administration är fortsatt de vanligaste uppgifterna och har unikt hög omfattning i Sverige. Man kan tolka denna utveckling på två sätt. För det första kan man understryka att stabilitet och kontinuitet karaktäriserar innehållet i de ideella insatserna och därmed en hel del av organisationernas utformning. För det andra kan man understryka en utveckling där alla slags insatser utom penninginsamling verkar öka. Möjligtvis pekar också utvecklingen mot att ett mer specificerat och planerat engagemang verkar få större plats. Det sistnämnda skulle ligga i linje med att organisationerna genomgår

professionaliseringsprocesser där gamla förenings- och engagemangsformer får ge vika för betalda och professionella inslag. Det finns empiriskt underlag för båda tolkningarna, så allt beror på vad vi väljer att betona. Tilläggas bör att kvinnorna sakta men säkert har tagit allt större plats i styrelsesammanhang och att de tidigare starka könsskillnaderna minskar.

Var görs insatserna och var ökar och minskar de?

En mer detaljerad bild av hur det ideella arbetet fördelar sig redovisas i tabell 5.

Tabell 5. Andel (procent) av befolkningen i åldern 16–74 år som utfört frivilliga insatser inom olika organisationstyper 1992, 1998, 2005 och 2009 – det sistnämnda året uppdelat på kön.

Frivilliga insatser	1992	1998	2005	2009	2009	
					Män	Kvinnor
1) Humanitär organisation	3	5	2	3	2	4
2) Föräldraförening	5	3	5	3	2	5
3) Handikapp/patientförening	2	2	1	2	2	2
4) Invandrarorganisation	1	1	1	1	1	0
5) Kvinnoorganisation	1	1	0	0	0	0
6) Pensionärsorganisation	1	2	2	1	1	1
7) Församling i Svenska Kyrkan	2	4	3	3	3	3
8) Annan kyrka/kristet samfund	3	3	3	3	2	3
9) Annat religiöst samfund	0	0	0	0	1	0
10) Nykterhets/antidrogförening	1	1	1	1	1	1
11) Lokal sammanslutning för social fråga	1	1	1	1	2	1
12) Grupp för internationell fråga	1	1	0	0	0	0
13) Ordenssällskap	3	2	1	2	2	2
14) Frivilliga insatser inom offentlig sektor	2	2	3	2	2	2
15) Annan org. med human social inriktning	0	1	1	2	2	1
16) Idrottsförening	16	19	20	20	25	14
17) Friluftsförening	3	3	4	3	4	2
18) Miljöorganisation	1	1	0	1	1	1
19) Kultur/musik/dans/teater	7	7	5	5	5	5
20) Annan hobbyförening	5	3	3	3	3	3
21) Fredsorganisation	0	0	0	0	0	0
22) Motororganisation	3	2	2	3	6	1
23) Förening för boende	5	6	8	7	8	6
24) Aktieägarförening	0	1	0	0	0	0
25) Frivillig försvarsorganisation	3	3	2	1	1	1
26) Konsumentkooperativ	0	1	0	0	0	0
27) Annat kooperativ	3	2	3	2	2	2
28) Lokal aktionsgrupp	1	1	1	1	1	1
29) Fackförening	6	6	4	4	3	4
30) Politiskt parti	2	3	2	2	3	1
31) Studentförening	1	2	2	1	1	1
32) Annan Förening	0	4	2	2	2	2

Återigen kan vi konstatera en närmast häpnadsväckande stabilitet – den här gången i hur engagemanget fördelas mellan olika organisationstyper över tid. Men värt att beakta är också de förändringar som ändå skett inom denna övergripande stabilitet.

Idrotten fortsätter att vara den frivilligorganisation där den allra största gruppen medborgare gör insatser (det är naturligtvis också där vi finner flest aktiva). Engagemanget och insatserna i idrotten ökade under 1990-talet och verkar nu ligga stabilt på en hög nivå. De 20 procent av alla vuxna, som utför någon ideell insats under ett år inom idrotten, utgör långt över en miljon människor. I internationellt perspektiv är det en unikt hög andel av befolkningen. Det är fortfarande betydligt fler män än kvinnor som gör insatser, och skillnaderna verkar inte minska när vi ser till hela undersökningsperioden. Även om vi utgår från SCB:s sätt att mäta, som tar utgångspunkt i medlemskap och engagemang, kommer vi fram till likvärdiga resultat (SCB, Levnadsnivåundersökningen, 2008). Det här blir något av ett memento för en idrottsrörelse som målmedvetet strävat efter att skapa jämställda villkor för män och kvinnor och för pojkar och flickor.

Den traditionella indelningen i organisationstyper i tabell 5 kan lätt bli både oöverskådlig och möjligen också missvisande. För att skapa lite bättre överblick vill vi lyfta fram de områden där stora insatser görs (tabell 6).

Tabell 6. Det ideella arbetet 1992, 1998, 2005 and 2009. Andel (procent) av befolkningen (16–74 år) engagerade i den ideella sektorns största delområden.

	1992	1998	2005	2009
Idrott	16	19	20	20
Social inriktning	17	18	16	15
Boende	5	6	8	7
Religion	5	7	6	6
Kultur	7	7	5	5
Fack	6	6	4	4

Också här är den höggradiga stabiliteten slående. Inte minst verkar det gälla för insatser som görs i ett religiöst kristet sammanhang. Det skall också nämnas att för första gången sedan vi började göra dessa studier verkar nu våra invandrades religiösa engagemang börja slå igenom, men endast bland män. Värt att betona är också de stora insatser som görs i organisationer med social inriktning, trots en liten minskning. Relativt sett kan vi dock notera en lite större ökning för boendet, liksom en lite större minskning för insatser inom både kulturområdet och facket. Låt oss samtidigt inte glömma att det är omkring 300 000 personer som gör såväl en obetald ideell insats i en kulturförening som i ett fackligt sammanhang.

Insatserna i direkta politiska organisationer har stabiliserats på en i ett lite längre perspektiv unikt låg nivå. Det är nu 2 procent som gör sådana insatser. När vi granskar SCB:s uppgifter, kan vi däremot konstatera att såväl medlemskap som aktivitet verkar fortsätta att sjunka under 2000-talets första decennium (SCB Levnadsnivåundersökningen, 2008). Andelen av befolkningen som nu gör insatser i kvinnoorganisationer, organisationer med

internationell inriktning, fredsorganisationer och miljöorganisationer är mycket låg. Inte i något av fallen – förutom bland miljöorganisationerna – kommer andelen som gör insatser ens upp i 1 procent. Också detta blir till något av ett memento för dessa organisationer. Andra studier har visat att stora delar av befolkningen är positivt inställda till just den här typen av organisationer men de är uppenbarligen inte villiga att själv göra en insats, eller också är det inte (längre) viktigt att få med ideellt verksamma medborgare för dessa organisationer.

Det avgörande är dock att minskningen i engagemang i de nämnda och i andra organisationstyper som presenteras ovan totalt sett inte verkar krympa det ideella engagemanget bland befolkningen. Detta fortsätter, som vi sett, att vara anmärkningsvärt högt. I stället verkar det ske en viss omfördelning av engagemanget både mellan organisationstyper och uppgifter.

En fråga om bakgrund, kön och ålder

Vi har i de tidigare undersökningarna sett att högre utbildning ökat sannolikheten för deltagande i ideellt arbete. Detta mönster tycks starkt. Även högre inkomst verkar påverka sannolikheten för att göra ideellt arbete. En viktig förklaringsfaktor har vidare varit föreningstraditionen i den egna uppväxtfamiljen. Liksom i tidigare undersökningar finner vi att personer uppvuxna i föreningsaktiva familjer är mer aktiva än de som inte har med sig en sådan tradition. Dessa tre bestämningsfaktorer har kommit att inta något av en särställning. Vi har vidare funnit att medborgare som är medlemmar i ett tjänstemannafack är något mer aktiva än de som tillhör ett LO-förbund eller inget fack alls. När vi granskar anställningsgrad, ökar andelen ideellt arbetande något bland dem med heltidsanställning. Speciellt tydligt är det för kvinnor.

Att ha hemmavarande barn verkar öka individernas interaktionsyta, till exempel så att man som föräldrar träffar fler och olika slags människor. Våra resultat tyder på att förekomst av barn ökar sannolikheten för att göra ideellt arbete. Detta gäller speciellt för kvinnor men även för män.

Kvinnor är mest aktiva på landsbygden. Män är däremot mest aktiva i mindre och mellanstora städer. Skillnaderna mellan könen är dock inte särskilt stora, det gäller också skillnaderna i andel aktiva på olika boendeorter, men generellt verkar de som bor i de storstadsområdena vara minst aktiva.

Personer som är födda utanför Sverige gör insatser i lägre grad än svenskfödda. Det gäller för båda könen. En viktig förklaring verkar vara tillgång till betalt arbete. Ett arbete och därmed oftast en arbetsplats ger också tillgång till en arena med möjlighet till mötesplatser och kontakter som i sin tur kan leda till ideellt arbete. En annan förklaring kan vara att många invandrargrupper kommer från icke demokratiska länder som saknar den starka föreningstraditionen vi har i till exempel de nordiska länderna. Våra data har givit stöd för båda dessa hypoteser.

Frivilligt arbete uppvisar, som vi redan sett, vissa könsmönster. En större andel av männen än kvinnorna gör insatser, och män och kvinnor är aktiva i lite olika sammanhang. Män gör mer insatser inom idrott men kvinnor lite mer i sociala organisationer. Könsskillnaderna är förhållandevis små när det gäller de ideella insatsernas karaktär.

Könsskillnaderna är kanske inte så stora som vi kunde förvänta oss, men kvinnor är mer förankrade i vad som kan kallas ett engagemang med social inriktning och män är mer fritidsorienterade.

De unga vuxna (men inte de allra yngsta) och äldre är, som vi sett, mindre aktiva överlag. *Personer mellan 30 och 45 år är de mest aktiva och verkar samtidigt ha mest inflytande över organisationerna.* När det gäller de frivilliga insatsernas karaktär ser vi tydliga åldersmönster. Många uppdrag eller insatser dyker upp först i medelåldern. Det nya och kanske mest intressanta är att 40-talisternas starka dominans definitivt har brutits till fördel för en yngre generation. Mot bakgrund av de tidigare studierna hade vi anledning att befara att det skulle uppstå glapp efter 40-talsgenerationens exempellösa aktivism och inflytande. Så verkar dock inte vara fallet.

I tabellerna 7, 8, 9 och 10 redovisas alla de faktorer som visade på starka samband med medborgarnas engagemang i 1992, 1998, 2005 och 2009 års studier. Vid samtidig statistisk kontroll av andra förhållanden genomförde vi en så kallad logistisk regressionsanalys. Analysen syftar till att mäta vilken betydelse varje variabel för sig har vid kontroll av övriga variabler. I ett första steg inkluderades bakgrundsvariablerna ålder, kön, familjesituation, socioekonomiska förhållanden, förvärvsarbetsstatus, invandrarbakgrund, boendeort och utbildning. Dessutom prövades betydelsen av att den enskilde utförde informella insatser. Vid 1998 års studie introducerades variabler som kan ha att göra med individens sociala kapital, nämligen föräldrarnas engagemang i föreningar och deltagande i nätverk.

Tabell 7. Bestämningsfaktorer för frivilliga insatser 1992. Totalt, för män och för kvinnor.¹

	Kön	Ålder	Informella insatser	Bostadstyp
Samtliga	*	*	***	***
Män	–	–	–	**
Kvinnor	–	–	***	**

Vid den första befolkningsstudien fick betydelsen av informella insatser ett tydligt genomslag. Mer väntat var sambandet med bostadstyp, kön och ålder. De som bodde i hyreslägenheter gjorde i lägre utsträckning ideella insatser i jämförelse med dem som bodde i bostadsrättslägenheter eller i andra former av boende. Att den som redan gjorde en ideell insats i betydligt större utsträckning än andra också gjorde informella insatser var däremot oväntat. Vi kunde konstatera att den som redan gör mycket tycks komma att göra än mer. Det har vi kommit att beteckna som det *kumulativa medborgarskapet*.

¹ Avseende de signifikansvärden som presenteras från och med denna tabell gäller följande: ***=p<001. **=p<01. *=p<05. .

Tabell 8. Bestämningsfaktorer för frivilliga insatser 1998. Totalt, för män och för kvinnor.

	Utbildning	Inkomst	Boendeort	Informella insatser	Föräldrars engagemang
Samtliga	***	–	*	*	*
Män	*	*	–	–	–
Kvinnor	**	–	*	*	*

När föräldrars engagemang introducerades i 1998 års studie slog det omedelbart igenom. Resursmönstret blir tydligt genom utbildning: ju högre utbildning, desto starkare samband med ideellt arbete. Som synes finns ett liknande men svagare samband för män och inkomstnivå. Boendeort slår igenom på så sätt att medborgare i storstäder gör mindre insatser än människor i andra typer av tätorter men framför allt i jämförelse med människor på landsbygden. Därtill finns ett fortsatt samband mellan att göra ideella och informella insatser

Tabell 9. Bestämningsfaktorer för frivilliga insatser 2005. Totalt, för män och för kvinnor.

	Utbildning	Inkomst	Ålder	Informella insatser	Föräldrars engagemang
Samtliga	**	***	–	**	**
Män	*	**	*	**	*
Kvinnor	*	*	–	–	–

Vid 2005 års studie framträder återigen de klassrelaterade faktorerna högre inkomst och högre utbildningsnivå. Kön och ålder har tonat ner, medan sambandet med informella insatser och föräldrars engagemang förblir starkt.

Tabell 10. Bestämningsfaktorer för frivilliga insatser 2009. Totalt, för män och för kvinnor.

	Utbildning	Inkomst	Informella insatser	Föräldrars engagemang
Samtliga	*	–	*	***
Män	–	*	*	*
Kvinnor	*	–	–	**

Vid 2009 års studie slutligen tycks sambanden bli mindre klara, med ett undantag – det kulturella arv som verkar ha förmedlats genom föräldrars engagemang fortsätter att tydligt skilja ut dem som gör insatser från andra. Låt oss dock inte glömma att också utbildning, inkomst och informella insatser verkar fortsätta att spela en roll.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de två variabler som hela tiden återkommer är föräldrars engagemang och informella insatser. Ett kulturellt och socialt arv i samspel med aktiva insatser på en närliggande arena verkar utgöra en god grund för ideellt engagemang. Högre utbildning verkar också efter hand komma att spela en roll. Att ha tillgång till sociala arenor, att ha resurser och erfarenheter som knyter an till ideellt arbete synes med andra ord öka sannolikheten för att någon skall göra ideella insatser.

Om organisatoriska krav och ledningsinsatser

Så här långt har vi redovisat och diskuterat vad som karaktäriserar det ideella arbetet och dem som utför det. Nu skall vi ägna oss åt de organisatoriska villkor som bidrar till att forma det ideella arbetet genom att diskutera i vilken mån det formas av förvärvsarbetets villkor. Inom det civila samhällets organisationer arbetar inte bara ideellt engagerade utan också anställd personal. Hur stor del av de samlade arbetsinsatserna som görs av anställd personal anger i vilken grad den ideella sektorn är professionaliserad. I Sverige är den ideella sektorn som redan påpekats mindre professionaliserad än i många andra jämförbara länder. Här skall vi emellertid med ”professionalisering” avse en annan närliggande process. Man kan ju tänka sig att det ideella arbetet professionaliseras i det att de ideellt engagerade arbetar under alltmer förvärvsarbetsliknande villkor. Då är professionalisering inte bara något som särskiljer ideellt arbete från förvärvsarbete utan också en process som sker inom det ideella arbetet. Det skulle exempelvis innebära att det ideella arbetet fogas in i organisatoriska system, att det leds eller att de som arbetar ideellt förutsätts ha en särskild kompetens. Därmed kan det ideella arbetet användas i arbetsprocesser som kräver förutsägbarhet eftersom resultatet kan kontrolleras och kvalitetssäkras.

Den internationella forskningen visar på tecken som tyder på att ideella organisationer tar ett fastare grepp om ideella insatser som ett svar på den ökande individualiseringen. Eftersom ökad individualisering innebär att människor i högre grad reflexivt värderar sina insatser i stället för att vara lojala mot traditioner, organisationer eller kollektiv, har det blivit allt svårare att förlita sig på att de som arbetar ideellt kommer att vara engagerade under längre tid. På grund av denna osäkerhet försöker ideella organisationer rekrytera och hålla de ideellt engagerade kvar genom strukturer och ledningsinsatser (Hustinx under utgivning). Genom introduktion och ledning fogas de som arbetar ideellt in i strukturer som gör det svårare för dem att avsluta sitt engagemang utan förvarning. Genom att kräva utbildning och utvärdering av insatserna kan förväntningar på ett visst resultat formuleras och värderas. Det tycks alltså finnas flera krafter som kan bidra till att det ideella arbetet professionaliseras – dels att ideella organisationer agerar inom sådana områden som kräver en viss kvalitet och förutsägbarhet, dels att de ideella organisationerna försöker att motverka individualiseringens alltmer svårfångade ideella engagemang.

Om och hur det svenska ideella arbetet påverkas av förvärvsarbetets villkor har inte studerats systematiskt. För att skaffa oss kunskap om eventuella professionaliseringstendenser studerade vi ideellt arbetandes villkor i deras respektive organisationer. Vi frågade om det krävdes introduktion eller utbildning för att få börja, om arbetet leds av en anställd och om insatserna utvärderades. Tabell 11 redovisar hur svaren fördelar sig.

Tabell 11. Organisatoriska krav i samband med ideellt arbete. Svar totalt för alla som arbetar ideellt och fördelat på kön 2009 (procent).

	Män	Kvinnor	Totalt
Introduktion och utbildning är ett krav för att få arbeta ideellt	25	22	23
Det är någon anställd som leder det ideella arbetet	31	33	32
De insatser som jag är inblandad i utvärderas	35	34	35

Vanligast var att de ideella insatserna utvärderas, men nästan lika många svarade att en anställd leder deras arbete. Det finns ett samband mellan högre utbildningsnivå och att arbeta ideellt. Eftersom man har antagit att detta samband kommer sig av de ökade krav på kunskaper som ideella organisationer ställer på dem som arbetar ideellt är det överraskande att bara en knapp fjärdedel av alla ideellt engagerade menar att utbildning/introduktion är ett krav för att få arbeta ideellt. Det tyder på att sambandet mellan utbildning och ideellt arbete inte bara beror på organisatoriska krav.

När det gäller krav på utbildning/introduktion och utvärdering fördelar sig svaren tämligen jämnt mellan män och kvinnor och mellan åldrar. Alla möter krav på utbildning/introduktion samt utvärdering i lika hög grad. Däremot svarar yngre personer oftare att deras insatser leds av anställd personal.

De som svarat på intervjun kan ha svarat ja på mer än ett alternativ. Det finns de som har svarat att introduktion/utbildning är ett krav, att arbetet leds av en anställd och att insatserna utvärderas. De har då ett arbete som är mer professionaliserat än de som endast stämt in i ett eller två av alternativen. För att studera olika grader av professionalisering och hur utbredda sådana villkor är kombinerade vi svaren på ett sätt som fångade upp olika svarsmönster. Tabell 12 återger olika grader av professionaliseringstendenser.

Tabell 12. Professionaliseringstendenser. Svar totalt för alla som arbetar ideellt 2009 (procent).

	Alla som arbetar ideellt
Introduktion, ledning, utvärdering	8
Två former	16
En form	33
Inget alls	43
Total	100

Tabell 12 är förenklad på så sätt att de åtta möjliga kombinationer, som alternativen ger möjlighet till, har förenklats till fyra. Mindre än tio procent av de som arbetar ideellt svarar ja på alla tre alternativen. Därefter följer de 16 procent som svarar ja på två av alternativen och till sist en tredjedel som svarar ja på något av alternativen. Det betyder att något fler än hälften av alla som arbetar ideellt svarar att deras insatser har påverkats av sådana villkor som främst hör hemma inom förvärvsarbete.

Inte heller detta sätt att studera det ideella arbetets professionella drag visar på skillnader mellan könen, däremot mellan åldrar. De som är yngre svarar oftare ja på de ovanstående frågorna, medan äldre personer oftare avvisar alla tre alternativen. Frågan är då

vilka områden som är mer professionaliserade än andra? En kontroll visar att de, som anger en eller flera former av professionalisering, är överrepresenterade bland de som är engagerade i ordenssällskap, offentlig sektor, föräldraföreningar, Svenska kyrkan, fackföreningar och i en frivillig försvarsorganisation. Det är alltså inte så att ideellt arbete inom områden som kräver långsiktighet och en viss kvalitet, till exempel den ideella sektorns socialt inriktade organisationer, verkar vara mer professionaliserat. Det ideella arbetet tycks snarare formas av förvärvsarbetets villkor i organisationer med en stor andel anställda. Det är inte möjligt att utläsa ur materialet om de organisationer, som kopplat de ideella insatserna till organisatoriska krav, försöker möta en ökad individualisering. Ett mer närliggande antagande är dock att i organisationer med många anställda, till exempel fackföreningar, Svenska kyrkan och offentlig sektor, kommer de som arbetar ideellt vara tvungna att anpassa sig till de anställda och deras arbetsvillkor.

Värderingar om och motiv till ideellt arbete

Vi har diskuterat människors handlingar i form av ideella insatser. Men även de uppfattningar människor har om det ideella arbetets ställning i samhället och hur de uppfattar de egna ideella insatserna är viktiga aspekter. De visar vad det medborgerliga engagemanget betyder för människor och vilken, inte minst politisk, ställning det har i samhället.

I denna del skall vi därför redovisa hur den svenska befolkningen uppfattar det frivilliga arbetets roll i och betydelse för samhället, närmare bestämt hur det förhåller sig till välfärdsstaten och demokratin. Vi skall vidare beskriva vilka motiv människor anger för sitt ideella arbete och vad det verkar betyda för dem.

Frågor om det ideella arbetets samhällsliga betydelse har ställts till befolkningen med början i en komparativ europeisk undersökning från 1995, den så kallade EUROVOL undersökningen, (Gaskin & Davis Smith, 1995) samt i befolkningsundersökningarna från 1998, 2005 och 2009. Därmed kan vi visa hur den svenska befolkningens uppfattning om det ideella arbetets samhällsliga ställning har förändrats sedan mitten av 1990-talet. Vad det gäller motiv till det ideella arbete man själv utför och vad det betyder för den enskilde, har vi endast tillgång till data från den senaste befolkningsundersökningen. Därför redovisas endast sådana resultat för 2009.

Tabell 13 visar den svenska befolkningens uppfattningar om det ideella arbetets roll och betydelse för samhället sedan 1995.

Tabell 13. Uppfattningar om det frivilliga arbetets betydelse och roll för samhället 1995, 1998, 2005 och 2009. Andel av alla svarande (procent)

	1995	1998	2005	2009
Frivilliga aktiva ger något annat än det som avlönad, professionell personal erbjuder	57	75	65	66
Om regeringen tog sitt fulla ansvar skulle det inte finnas något behov av frivilligt arbete	11	16	18	25
Alla har en moralisk skyldighet att göra frivilliga insatser någon gång i sitt liv	42	53	61	54
Frivilligt arbete är ett hot mot avlönat arbete och används för att göra nedskärningar i samhällets utgifter	10	13	14	11
Engagemang i frivilligt arbete hjälper människor att ha en aktiv roll i ett demokratiskt samhälle	74	86	85	88

Två av frågorna (2 och 4) skall fånga upp om ideellt arbete uppfattas vara en ersättning för eller hot mot avlönat arbete. De ger uttryck för en funktionalistisk syn på ideellt arbete, eftersom det antas uppkomma som en ersättning när staten eller marknaden drar sig tillbaka eller inte förmår svara på samhälleliga behov. De övriga frågorna (1, 3 och 5) skall fånga upp om ideellt arbete uppfattas ha ett egenvärde, eftersom det ger tjänster en viss kvalitet, ger människor möjlighet att uttrycka en moralisk övertygelse eller gör dem delaktiga i ett demokratiskt samhälle.

Det mest slående resultatet är att den svenska befolkningen så tydligt betonar det ideella arbetets egenvärde och att så få uppfattar det som en ersättning för eller hot mot annan verksamhet. I jämförelse med andra europeiska länder utmärks Sverige av en betoning av det ideella arbetets egenvärde och att detta inte ses som en ersättning för offentlig verksamhet (Jeppsson Grassman & Svedberg 1995).

De tre frågor som fångar in det ideella arbetets egenvärde har fått allt starkare stöd under perioden. Att ideellt arbete ger något annat än vad avlönad personal kan ge fick ett mycket starkt stöd 1998, vilket kan avspegla den uppmärksamhet som sådana insatser fick från mitten av 1990-talet. Även om det starka stödet för detta påstående har fallit tillbaka något, tyder resultaten sammantaget på att det ideella arbetets egenvärde har fått allt starkare ställning i det svenska samhället från och med det tidiga 1990-talet.

Det är en relativt liten del av befolkningen som uppfattar ideellt arbete som ett hot mot statliga och kommunala åtaganden. Stödet för denna uppfattning är tämligen konstant svagt under perioden. Däremot har stödet ökat för uppfattningen att det inte skulle finnas något behov av ideellt arbete, om regeringen tog sitt fulla ansvar. Denna ökning kan tyda på att åtminstone vissa former av ideellt arbete uppfattas ha blivit alltmer likt sådant som stat och kommun har ansvar för. Frågorna avser statliga och kommunala åtaganden i allmän mening, men det ligger det nära till hands att de som svarat avser välfärdstjänster. Detta innebär som sagt inte att ideellt arbete för den skall uppfattas som ett hot mot avlönat arbete och som ett sätt för stat och kommun att minska sina utgifter. Det kan dock tyda på att ideellt och avlönat arbete inom välfärdsområdet i högre utsträckning uppfattas vara utbytbara och att gränserna dem emellan därför har blivit mindre självklara.

Det är framför allt kvinnor som menar att frivilligt arbete ger sådant som avlönad personal inte kan erbjuda. Att det inte skulle finnas behov av ideellt arbete, om regeringen tog sitt fulla ansvar, är en uppfattning som främst omfattas av äldre personer, medan yngre i högre utsträckning avvisar denna uppfattning. Frågan avser som sagt inte bara välfärdstjänster, men detta kan betyda att yngre i högre utsträckning än äldre menar att välfärd kan produceras både inom staten och inom den ideella sektorn. Det skulle i så fall tyda på att traditionella uppfattningar om statens och kommunens helt dominerande roll för till exempel välfärd håller på att undergrävas bland yngre åldersgrupper. Samtidigt har uppfattningen att det inte skulle finnas behov av ideellt arbete, om staten tog sitt ansvar, fått starkare stöd av befolkningen totalt under perioden. Det är främst äldre kvinnor som menar att frivilliga insatser är en moralisk skyldighet, medan yngre kvinnor oftare avvisar detta påstående. Det är till sist främst äldre män som menar att engagemang i frivilligt arbete är ett sätt att ta aktiv del i ett demokratiskt samhälle. Detta speglar måhända det faktum att män oftare än kvinnor ingår i frivilligorganisationernas styrelser och ledning (Habermann, 2001).

Nu skall vi närma oss människors motiv till att de börjat arbeta ideellt. Intervjustudier med människor som arbetar ideellt visar att de inte har bara ett motiv till att börja arbeta ideellt utan anledningarna är flera (von Essen, 2008; Jeppsson Grassman, 1997). Ibland kan de dessutom ha svårt att urskilja eller minnas hur det kom sig att de inledde sitt engagemang. Trots denna osäkerhet ville vi veta mer om människors motiv till att börja arbeta ideellt. Tabell 14 redovisar svaren på frågan Vilka var de främsta anledningarna till att du började arbeta frivilligt?

Tabell 14. Vilka var de främsta anledningarna till att du började arbeta frivilligt? Svar totalt för alla som arbetar ideellt och fördelat på kön 2009 (procent).

	Män	Kvinnor	Totalt
Jag vill bidra till organisationen	66	54	60
Jag vill göra nytta för andra människor	53	62	57
Det är ett sätt att utöva mitt intresse	57	54	55
Det är ett sätt att bidra till mitt lokalsamhälle	35	42	38
Jag vill påverka samhället	14	22	18
Jag vill ingå i ett sammanhang	14	15	14
Jag känner mig tvingad	8	9	9
Jag vill ha något att göra	8	9	8
Annat skäl	14	13	13

De främsta skälen till att människor börjar arbeta ideellt är att de vill bidra till organisationen, göra nytta för andra människor och utöva sitt intresse. Mer än hälften instämmer i dessa tre alternativ. En dryg tredjedel började arbeta ideellt, eftersom det var ett sätt att bidra till det egna lokalsamhället. En mindre grupp anger att det var ett sätt att påverka samhället. Det är få som anger att de kände sig tvingade att arbeta ideellt eller att det var för att de ville ha något att göra.

Män och kvinnor svarar i viss mån olika på frågan varför de började arbeta ideellt.

Kvinnor svarar oftare att de ville göra nytta för andra människor, medan män svarar oftare att de ville bidra till organisationen. Detta ligger i linje med skillnaden mellan könen vad det gäller insatsernas karaktär. Det är proportionellt fler män än kvinnor som gör insatser inom organisationen, i ledarskap och styrelseuppdrag. Det är proportionellt fler kvinnor än män som gör utåtriktade insatser som direkta hjälpinsatser, information/opinionsbildning och penninginsamling. Det ideella arbetet tycks alltså präglas av ett könsmonster, där kvinnor i högre grad riktar sig till andra människor och män i högre grad agerar inom och för organisationen.

Det är vidare så att kvinnor i högre grad än män säger att de började arbeta ideellt, eftersom de ville påverka samhället. Det kan tyckas oväntat, eftersom män oftare än kvinnor har sådana positioner inom ideella organisationer som kan tänkas ge möjlighet till att direkt påverka samhället. En kontroll visar att det är väletablerade medelålders kvinnor som svarar att de vill påverka samhället, och eftersom dessa oftast är väl förankrade på arbetsmarknaden, torde de inte vara hänvisade till det civila samhällets organisationer för att kunna påverka. En spekulation skulle vara att de uppfattar det ideella engagemanget som ett alternativ till stat/kommun eller näringslivet som arenor för att påverka samhället.

Endast en liten grupp menar att de började arbeta ideellt eftersom de kände sig tvingade. De allra flesta anger alltså att de började arbeta ideellt av eget val. Trots detta finns det skäl att anta att somliga kan ha känt sig tvungna att börja arbeta ideellt. Till exempel har den ökade närvaron av föräldrar som ideella ledare i ungdomsidrotten delvis förklarats med ett slags socialt tvång. En närmare granskning visar att kvinnor mellan 30 och 44 år, med hemmavarande barn och som är engagerade inom en idrottsförening anger i högre grad än befolkningen i stort att de började arbeta ideellt eftersom de blev tvingade.

De motiv människor har för att börja arbeta ideellt och vad detta engagemang med tiden kommer att betyda för dem är inte nödvändigtvis samma sak. För att fånga upp denna senare aspekt frågade vi: Vad är viktigt för dig i ditt ideella arbete? Tabell 15 redovisar svaren på denna fråga.

Tabell 15. Viktigt i det ideella arbetet. Svar totalt för alla som arbetar ideellt och fördelat på kön 2009 (procent).

	Män	Kvinnor	Totalt
Att hjälpa någon	64	64	64
Att ha/få trevliga kamrater	61	56	59
Att få lära sig något	35	38	36
Att påverka samhället	29	35	32
Att ge uttryck för mina uppfattningar	19	27	23
Att få uppskattning	21	18	20
Annat	14	18	16

Att det är viktigt att få hjälpa någon genom sitt ideella arbete är det alternativ som får starkast stöd. Nästan två tredjedelar instämmer i detta påstående. Det var också en anledning för många att börja arbeta ideellt.

Det är värt att notera att för denna fråga har skillnaderna mellan könen försvunnit; män och kvinnor menar lika ofta att det är viktigt att få hjälpa någon. Det är också många som anger att det är viktigt att ha eller få trevliga kamrater. Dessa resultat bekräftar tidigare studier som pekar på att människor menar att det är betydelsefullt att det ideella arbetet sker i gemenskap med andra och att det syftar till att vara någon till nytta. En dryg tredjedel anger att det är viktigt att få lära sig något och en någon mindre andel att det är viktigt att påverka samhället. Det är dock färre som anger att det är viktigt att få ge uttryck för sina uppfattningar genom ideellt arbete och det är ännu färre som anger att det är viktigt att få uppskattning.

Män och kvinnor svarar tämligen lika på frågan om vad som är viktigt i det ideella arbetet. Kvinnor är dock mer benägna att tycka att det är viktigt att få ge uttryck för de egna uppfattningarna, och det är medelålders kvinnor som i högre grad anger att det är viktigt att påverka samhället.

Det visar sig att få uppskattning och trevliga kamrater är två svar som sammanfaller; de som instämmer i det ena påståendet, instämmer också ofta i det andra. På liknande sätt sammanfaller att det är viktigt att påverka samhället och att få ge uttryck för de egna uppfattningarna. De som instämmer i det ena påståendet, instämmer ofta också i det andra. Dessa fyra frågor sammanfaller således i två par. Medelålders kvinnor är mer benägna än andra grupper att betona vikten av att både kunna påverka samhället och ge uttryck för sina åsikter i det ideella arbetet. Att få uppskattning och kamrater genom sitt ideella arbete verkar bli viktigare ju äldre man är.

Grupper inom och utanför det organiserade civila samhället

Människors engagemang i det civila samhällets organisationer är inte enhetligt utan beskriver olika mönster. Vissa har en längre historia. Andra har nyligen börjat arbeta ideellt. Dessutom arbetar alla inte lika mycket. Somliga arbetar många timmar i veckan, medan andra är mer sporadiskt engagerade. Även de som inte arbetar ideellt kan ha olika relationer till det civila samhället, eftersom det bland dem finns både personer som har arbetat ideellt tidigare men slutat och sådana som aldrig har arbetat ideellt och står helt utanför.

Dessa skillnader berör det ideella arbetets karaktär och villkor. Hur länge en person har varit engagerad påverkar socialiseringen in i det civila samhället. Att arbeta ideellt påverkar förmodligen vardagslivets prioriteringar och leder till möten med nya människor och nya vänner bland andra ideellt aktiva. Våra uppfattningar om samhället och det ideella arbetet kan påverkas av andra ideellt aktivas attityder och av synsätt inom det civila samhällets organisationer. Därmed kan ett längre engagemang bli självförstärkande, vilket kan få oss att växa in i en civilsamhällsidentitet (Hooghe, 2003).

Även hur mycket tid en person lägger på sitt engagemang berör det ideella arbetets villkor. Det ideella arbetet handlar inte bara om värderingar och intressen, det konkurrerar också

med vardagslivets alla måsten. Det kan vara svårt att ha tid för både arbete, familj och ideellt arbete. Eftersom ansvar för hem och barn fortfarande ofta är ojämnt fördelat mellan män och kvinnor, skulle kvinnor ha mindre tid över för ideellt arbete. Samtidigt har vi redan sett att de som arbetar ideellt har en starkare förankring på arbetsmarknaden och att de oftare har familj. Genom att studera vad som karaktäriserar personer som arbetar ideellt olika mycket kan vi förstå mer av samspelet mellan det ideella arbetet och vardagslivets övriga prioriteringar.

En första särskiljande faktor är hur länge man arbetat ideellt. Därför frågade vi: Arbetade du ideellt för fem år sedan? De som svarade nej fick frågan om de någonsin arbetat ideellt. Därmed kan vi dela upp svarspopulationen i de grupper som tabell 16 åskådliggör.

Tabell 16. Engagemangsmönster baserade på engagemangets längd 2009. Andel (procent) av befolkningen.

Arbetar ideellt, gjort så i minst fem år	30
Arbetar ideellt, börjat under de senaste fem åren	17
Arbetat ideellt tidigare, slutat under de senaste fem åren	11
Arbetat ideellt tidigare, slutat för mer än fem år sedan	15
Har aldrig arbetat ideellt	26
Vet ej	1
Total	100

Av de 47 procent av befolkningen som arbetar ideellt har ungefär två tredjedelar en historia i ideella organisationer som är längre än fem år, medan en tredjedel har börjat under de senaste fem åren.² En dryg fjärdedel av befolkningen har arbetat ideellt men slutat, och av dem har knappt hälften slutat inom de senaste fem åren medan resten har slutat för mer än fem år sedan. En dryg fjärdedel av befolkningen har till sist aldrig arbetat ideellt och står därmed helt utanför det organiserade civila samhället. Vi skall återvända till denna sista grupp längre fram.

Det är proportionellt fler män än kvinnor som har en längre än femårig anknytning till det civila samhällets organisationer. I de övriga grupperna är kvinnor och män med något undantag tämligen jämnt fördelade. Att det är fler män än kvinnor som arbetar ideellt visar sig i den grupp som arbetat ideellt längre än fem år.

Det är främst medelålders och äldre personer som har arbetat ideellt mer än fem år, medan det främst är unga och personer i den yngre medelåldern som har börjat under de senaste fem åren. Det är främst medelålders och äldre män och unga kvinnor som har slutat under de senaste fem åren. Det är främst de äldsta männen och kvinnorna som har en erfarenhet av ideellt arbete tidigare i livet. Det tycks som om kvinnor oftare än män avslutar sitt engagemang i yngre år. En möjlig förklaring kan vara att kvinnors engagemang avbryts i och med att de blir föräldrar. Det hindrar inte att de kan ta vid igen under medelåldern, men då kanske som föräldrar via barnens fritidsintresse.

Man har inte bara arbetat ideellt olika länge, man arbetar också olika mycket. Vi har ovan redovisat det genomsnittliga antalet timmar ideellt arbete. I tabell 17 har vi delat in de ideella i grupper beroende på hur mycket de arbetar.

Tabell 17. Grad av intensitet, baserat på antal timmar ideellt arbete i månaden 2009. Andel (procent) av de ideellt engagerade.

Timmar per månad	Andel av de ideellt engagerade
1 timme	13
2–7 timmar	37
8–16 timmar	24
17–30 timmar	14
mer än 31 timmar	12
Totalt	100

En dryg tiondel av alla som arbetar ideellt gör det sporadiskt, någon timme i månaden. Nästan lika många arbetar extremt mycket, mer än 31 timmar i månaden. De som inte är aktiva mer än en timme i månaden gör förmodligen endast sporadiska insatser, och de kan möjligen ha svårt att identifiera sig som ideella. De som arbetar minst 31 timmar är engagerade minst en arbetsdag i veckan, för dem torde det ideella engagemanget ha en större betydelse än ett engagemang vid sidan av förvärvsarbete och familj. Den enskilt största gruppen är de som är engagerade mellan två och sju timmar i månaden. De arbetar från en timma varannan vecka till nästan två timmar varje vecka. En knapp fjärdedel av alla engagerade arbetar mellan 8 och 16 timmar i månaden. Denna grupp kan rymma dem som är engagerade i ideella organisationer två timmar i veckan, vilket är en tämligen vanlig rytm. En mindre grupp har ett större engagemang, mellan 17 och 30 timmar i månaden. Det innebär arbete från fyra timmar till en knapp arbetsdag i veckan.

Män är överrepresenterade bland dem som arbetar mellan 8 och 16 timmar i månaden, kvinnor bland dem som arbetar mellan 2 och 7 timmar i månaden. I övrigt fördelar sig män och kvinnor tämligen jämnt. Män har alltså en högre intensitet i sitt engagemang än vad kvinnor har. Men eftersom den sistnämnda gruppen är större, blir det genomsnittliga antalet timmar det samma för män och kvinnor. Det är främst de yngsta och de äldsta som bara arbetar en timme i månaden, medan de är underrepresenterade bland dem som arbetar mer än 31 timmar. Vid sidan av dessa extremgrupper förskjuts tyngdpunkten högre upp i åldrarna med ökat antal ideella arbetstimmar. Det tycks alltså som om antalet ideellt arbetade timmar tilltar med ökande ålder. Detta kan förklaras av att livsmönstret förändras med åren och att engagemanget växer med tiden. Det senare antagandet stöds av att det finns ett samband mellan hur länge en person har varit engagerad och hur mycket hon arbetar ideellt.

De som arbetat ideellt i minst fem år är överrepresenterade i de tre grupper som har högst intensitet (8–31 och fler timmar per månad). De som har arbetat ideellt mindre än fem år är däremot överrepresenterade i grupperna med minst intensitet (1–7 timmar per månad). Det gör att vi har att göra med fyra grupper. Två av grupperna är de som har varit ideellt engagerade under längre tid och kanske just därför arbetar mer intensivt samt de som

har varit ideellt engagerade under en kortare period och kanske just därför arbetar mer extensivt. De återstående två grupperna är spegelvända. Tabell 18 visar sambandet mellan engagemangets längd och intensitet.

Tabell 18. Grad av engagemang, baserat på engagemangets längd och intensitet 2009. Andel av dem som arbetar ideellt.

	Andel av de som arbetar ideellt
Arbetat längre tid, extensivt engagerade	26
Arbetat kortare tid, extensivt engagerade	24
Arbetat längre tid, intensivt engagerade	36
Arbetat kortare tid, intensivt engagerade	13
Totalt	100

Något oväntat visar det sig att de som har arbetat länge och mest intensivt utgör den största gruppen, drygt 17 procent av befolkningen. Därefter kommer de som har arbetat länge men extensivt. De som arbetat mindre än fem år och är extensivt engagerade utgör knappt en fjärdedel av alla som arbetar ideellt och en dryg tiondel av befolkningen. De som arbetat kort tid, men som är intensivt engagerade är den minsta gruppen.

Inledningsvis konstaterade vi att frågan om hur mycket en person arbetar ideellt berör de villkor på vilka det ideella arbetet tar plats i vardagslivet. Redan av det skälet är det intressant att urskilja vad som kännetecknar dessa grupper. Men de bakgrundsfaktorer som utmärker grupperna är också viktiga för att bidra till en förståelse av vad som gör att vissa arbetar länge och mycket medan andra är aktiva kortare tid och gör mindre insatser. I tabell 19 inkluderas för jämförelsens skull även de som inte arbetar ideellt.

Tabell 19. Karaktäristik av engagemangsgrupper i ideella organisationer 2009.

		Arbetar ej ideellt	Arbetat kortare, extensivt	Arbetat längre, extensivt	Arbetat kortare, intensivt	Arbetat längre, intensivt
Andel kvinnor (%)	*** (I)	58	58	47	46	39
Medelålder	*** (L)	48	40	49	39	52
<i>Utbildning</i>						
Grundskola (%)	*** (II)	25	28	18	15	14
Högskola (%)	*** (II)	26	34	35	26	42
<i>Inkomst</i>						
< 120. 000 (%)	** (L)	23	33	10	35	10
> 375. 000 (%)	** (II)	12	15	22	22	15
<i>Familjeförhållanden</i>						
Gift/sambo (%)	*** (L)	68	60	78	59	73
Barn (%)	*** (II)	30	42	43	46	39
Invandrare (%)	* (L)	17	13	8	16	9
Yrkesarbetar (%)	*** (L)	57	57	71	55	68
Föräldrar starkt eng. i förening (%)	*** (L)	19	20	29	21	31

Grupperna i tabellen förhåller sig både till hur länge man varit engagerad och hur mycket tid man lägger ned. Därför kan det finnas signifikanta samband med längd (L), intensitet (I) eller en kombination av dessa (IL). Vilket av dessa tre samband som är aktuellt samt hur starkt sambandet är markeras i den andra kolumnen.

Engagemangets längd hänger framför allt samman med hur gammal man är och om de egna föräldrarna har varit engagerade i ideella föreningar. De som har arbetat länge har en högre medelålder än de som arbetat kortare tid. Det kan bero på att de generationer som arbetat under lång tid har formats av ett traditionellt folkrörelseengagemang. Men det kan självklart också förklaras med att de helt enkelt har hunnit arbeta länge och att fler har tid till ideellt arbete under denna del av livscykeln. Om det är fråga om äldre generationer som är fostrade in i ett långvarigt engagemang, kan det ideella engagemanget komma att förändras och bli mer tillfälligt och projektliknande när de följs av yngre generationer som formats av ett annat samhälle. Men om det däremot snarare är fråga om att människor i den övre medelåldern har hunnit bli engagerade under längre tid, finns det skäl att tro att den svenska folkrörelsetraditionens längre engagemang kan kvarstå.

Det är som sagt så att de som arbetat ideellt under längre tid ofta har föräldrar som också har varit engagerade i ideella föreningar. Detta samband skulle kunna tyda på att människor socialiseras in i ett sätt att förhålla sig till samhället och medborgarskapet som inbegriper ideellt engagemang. Att de ärver sitt engagemang skulle då tala för kohorttesen, att de som är de mest aktiva har formats av det samhälle de växte upp i. Att de som arbetat länge i högre grad också är gifta eller samboende samt yrkesarbetar är i linje med det vi tidigare konstaterat, nämligen att ideellt arbete hänger samman med de sociala arenor som människor har tillgång till, framför allt om de är integrerade i det svenska samhället. Detta understryks också av det faktum att invandrare mer sällan har arbetat ideellt under längre tid (även om sambandet är svagare).

Om det ideella arbetet är intensivt eller extensivt hänger samman med kön. Kvinnor finns i de grupper som arbetar ideellt extensivt, medan män finns i de grupper som arbetar fler timmar i veckan, vilket visar sig i den grupp som arbetat länge. Detta skulle kunna förklaras av att kvinnor fortfarande tar större ansvar för hemmet och därför får mindre tid över än män till ideellt arbete. Det motsägs dock av att kvinnor främst saknas i den grupp som har arbetat länge; de har ju en högre medelålder vilket tyder på att de inte är småbarnsföräldrar.

Engagemangets längd i kombination med dess intensitet samspelar med utbildningsgrad. Den högsta andelen personer som bara har grundskola finns bland de som arbetat kortare tid och är extensivt engagerade. Detta skulle kunna förklaras av att de har något lägre medelålder, men en kontroll visar att sambandet kvarstår oberoende av ålder. De som arbetat längre tid och är intensivt engagerade har en högre andel personer med högskoleutbildning. Då är det något förvånande att denna grupp inte har en högre andel höginkomsttagare. Dessa finns istället främst bland dem som arbetat längre tid extensivt och kortare tid intensivt. De som arbetat länge och intensivt har hemmavarande barn I

mindre utsträckning än andra grupper. De som har hemmavarande barn finns istället främst bland de som arbetar intensivt under kortare tid. I denna grupp finns också de som har den lägsta medelåldern av alla. Sambandet mellan låg medelålder och hemmavarande barn kan då möjligtvis antyda att de föräldrar, som blivit ideellt engagerade genom de egna barnens fritidsintressen i till exempel idrotten, finns i den grupp som arbetat under kortare tid men som gör det intensivt.

Så långt har vi försökt teckna vad som kännetecknar de grupper som reflekterar olika engagemangsmönster i det svenska civilsamhället och dess organisationer. Nu skall vi gå vidare och resonera kring några av dessa grupper.

Det civila samhällets kärntrupp

Den enskilt största gruppen av de som är ideellt engagerade utgörs av dem som arbetar längre tid och intensivt. Denna grupp särskiljer sig från andra ideellt engagerade i det att den i större utsträckning än andra består av väl integrerade medelålders män. De torde utgöra den kärntrupp som skulle kunna visa på den socialisering in i det civila samhället som gör att de med tiden får en civilsamhällesidentitet, inte bara i vad de gör utan också i hur de uppfattar samhället och det ideella engagemanget.

De som varit aktiva längst och arbetar mest tid ägnar sig framför allt åt ledarskap, styrelseuppdrag och direkta hjälpinsatser. De står i kontrast till dem som varit aktiva kortare tid och som arbetar extensivt. De senare ägnar sig som främst åt penninginsamling, administration/praktiska insatser samt information/opinionsbildning. De som är mest aktiva har som väntat ett fastare grepp om ledarskapet inom det civila samhällets organisationer, medan de som arbetar minst framför allt gör praktiska insatser. Det visar sig också att det civila samhällets kärntrupp är den som mest formas av förvärvsarbetets villkor, medan de som arbetat extensivt under kort tid minst av alla formas av organisatoriska krav och ledningsinsatser. Här slår framför allt engagemangets intensitet igenom. Av dem som arbetar mycket krävs oftare introduktion eller utbildning, och deras arbete leds och utvärderas oftare, medan de som arbetar extensivt mer sällan påverkas av förvärvsarbetets villkor.

Insatsernas karaktär och professionalisering indikerar att den grupp som varit engagerad länge och arbetar mycket ägnar sig mer åt ledningsfunktioner än andra, och de som hör till denna grupp påverkas mer än andra av förvärvsarbetets villkor. Engagemangets längd och intensitet sammanfaller alltså med vad de gör och hur de gör det. Frågan är om det också sammanfaller med hur de uppfattar samhället och det ideella arbetet. För att undersöka detta jämför vi i tabell 20 hur de olika grupperna svarar på de frågor om det ideella arbetets värde och ställning i samhället som vi tidigare har diskuterat (se tabell 13).

Tabell 20. Grad av engagemang och uppfattningar om det frivilliga arbetets betydelse och roll för samhället 2009. Andel (procent) som instämmer inom respektive grupp

	Arbetar ej ideellt	Arbetat kort, exten- sivt	Arbetat länge, extensivt	Arbetat kort, intensivt	Arbetat länge, intensivt
Frivilliga aktiva ger något annat än det som avlönad, professionell personal erbjuder	60	65	77	75	73
Om regeringen tog sitt fulla ansvar skulle det inte finnas något behov av frivilligt arbete	31	24	16	23	15
Alla har en moralisk skyldighet att göra frivilliga insatser någon gång i sitt liv	53	48	60	55	56
Frivilligt arbete är ett hot mot avlönat arbete och används för att göra nedskärningar i samhällets utgifter	13	7	7	10	10
Engagemang i frivilligt arbete hjälper människor att ha en aktiv roll i ett demokratiskt samhälle	84	87	96	93	94

Här slår engagemangets längd igenom. I de två grupper som arbetat länge är det en större andel som skattar det ideella arbetets egenvärde högre än i andra grupper, medan fler av dem som arbetar kortare tid instämmer i att det ideella arbetet är en ersättning för statens tillkortakommanden. Detta skulle tala för att människor skattar det ideella arbetets egenvärde högre ju längre de har varit ideellt engagerade. För att studera hur dessa grupper värderar det egna ideella arbetet skall vi (tabell 21) se hur de förhåller sig till de frågor om vad som är viktigt i det ideella arbetet som vi tidigare har diskuterat (tabell 15). Värderingen av det egna ideella arbetet sammanfaller med hur länge och hur mycket en person arbetar. När det gäller vad som är viktigt i det ideella arbetet instämmer en större andel av de som arbetat länge och intensivt i alla alternativ.

Tabell 21. Grad av engagemang och uppfattningar om vad som är viktigt i det egna ideella arbetet 2009. Andel (procent) som instämmer inom respektive grupp

	Arbetat kort, extensivt	Arbetat länge, extensivt	Arbetat kort, intensivt	Arbetat länge, intensivt
Få uppskattning	14	14	20	27
Ha/få trevliga kamrater	44	57	55	71
Att hjälpa någon	52	60	71	74
Att påverka samhället	21	26	39	41
Att ge uttryck för mina uppfattningar	18	22	20	28
Att få lära sig något	30	31	38	42
Annat	21	12	9	18

Det civila samhällets kärntrupp stämmer starkast in i alla alternativ. En tolkning är att denna grupp har en generellt mer positiv inställning till ideellt arbete. Eftersom de som arbetat längre betonar det ideella arbetets egenvärdestarkare än de som arbetat kortare tid och eftersom de som arbetat både länge och intensivt tycker att det egna ideella arbetet

är viktigare än vad andra grupper tycker, skulle vi även med avseende på attityder kunna tala om ett fördjupat medborgarskap. Det tycks inte bara vara så att ideellt engagemang leder till mer ideellt engagemang, det leder också till ett slags civilsamhällesidentitet som skattar det ideella arbetets samhällliga värde högre och starkare än andra betonar dess betydelse för det egna livet.

Att sluta arbeta ideellt

En grupp svarade att de tidigare hade arbetat ideellt men att de hade slutat under de senaste fem åren. Som vi konstaterat ovan är dessa oftare kvinnor mellan 16 och 29 år och män som är 75 år och äldre. För att bidra till kunskap om varför de slutar frågade vi dem Hur kom det sig att du slutade arbeta ideellt? Tabell 22 visar hur svaren fördelade sig.

Tabell 22. Hur kom det sig att du slutade arbeta ideellt? Svar totalt (N=131) och fördelat på kön 2009 (procent).

	Män	Kvinnor	Totalt
Det var svårt att kombinera med förvärvsarbete	16	22	20
Familjen fick gå före	16	17	17
Jag trivdes inte i den ideella organisationen	2	5	4
Jag var tvungen att ta för mycket ansvar	4	3	3
Jag klarade inte uppgifterna	0	3	2
Jag trodde inte på ideologin/värderingarna	4	0	2
Jag kände mig inte uppskattad	2	0	1
Annat	66	64	65
Vet ej	6	3	4

Det är alltså bara 131 personer har svarat på dessa frågor, och det gör att små procentsatser kan bli missvisande. Dessutom tycks enkäten inte särskilt väl ha fångat upp varför de tillfrågade har slutat, eftersom så många markerar något annat alternativ än de som fanns att välja på. Det sistnämnda pekar på behovet av fortsatt forskning om de faktorer som gör att människor avslutar sitt ideella engagemang. Skulle man till exempel kunna tala om en naturlig cykel, att människor arbetar ideellt under ett visst antal år och i en viss fas i sitt liv? Eller är det snarare så att yttre faktorer gör att människor uppfattar sig vara tvungna att avsluta sitt engagemang? Män och kvinnor svarar i de allra flesta fall likartat, i någon fråga beskriver de olika mönster. Kvinnor är mer benägna att svara att det var svårt att kombinera med förvärvsarbetet. Att både män och kvinnor pekar på förvärvsarbetet och familjen, när de svarar på varför de slutade arbeta ideellt skulle då tala för att det är yttre faktorer som gör att människor avslutar sitt engagemang. Men resultatet ger inga konklusiva svar utan pekar snarare på behov av ytterligare forskning. De som slutat anger som skäl främst faktorer utanför det sammanhang där det ideella arbetet bedrivs. De flesta menar att de slutade, eftersom det är svårt att förena det ideella arbetet med förvärvsarbetet och/eller att de lät familjen gå före. Däremot är det endast några få som inte trivdes i organisationen, inte trodde på ideologin etc.

Att helt stå utanför det organiserade civila samhället

Nästan hälften av den vuxna befolkningen arbetar ideellt. Utöver denna andel har en fjärdedel arbetat ideellt tidigare men slutat; dessa människor arbetar inte ideellt vid undersökningstillfället, men de har varit inkluderade i det civila samhället och kanske kunnat dra nytta av nätverk, fått erfarenheter och kunnat förverkliga sina sociala eller politiska mål. Därmed har de varit inkluderade i det organiserade civila samhället. För att få syn på dem som helt står utanför det organiserade civila samhället skall vi intressera oss för dem som aldrig har arbetat ideellt och aldrig inkluderats i civilsamhällets gemenskaper. Att uppmärksamma dem som helt står utanför kan ge kunskap om de mekanismer som exkluderar människor från ideellt engagemang.

Av studien framgår att 26 procent av alla vuxna säger att de aldrig har arbetat ideellt.

Bland dem som aldrig har arbetat ideellt är de yngsta och äldsta överrepresenterade (35 procent av dem mellan 16 och 29 år och av dem som är äldre än 75 år har aldrig arbetat ideellt). Vidare har 30 procent av kvinnorna och 21 procent av männen aldrig arbetat ideellt. Att yngre personer oftare aldrig har arbetat ideellt kan antagligen förklaras av att de inte hunnit bli involverade och att en del av dem kommer att bli involverade senare i livet. Det kan emellertid också förhålla sig så att nya livsstilmönster, ideal och attityder håller på att utvecklas som vi ännu vet för lite om. Varför kvinnor inte bara vid ett enskilt undersökningstillfälle utan även i ett längre perspektiv i mindre utsträckning än män verkar dras in i eller söka sig till ideellt arbete ligger visserligen i linje med de data vi presenterat. Samtidigt vet vi allt för lite om de bakomliggande faktorerna.

Vi har i tidigare studier visat att de som inte gör ideella insatser är ensamstående, lågutbildade och bor i storstäder i betydligt högre grad än de aktiva. När vi nu har kunnat ringa in dem, som aldrig gjort några ideella insatser, vill vi försöka få en uppfattning om bestämningsfaktorer som kan ha betydelse för att öka sannolikheten för att en individ aldrig skall ha gjort ideella insatser. Vid samtidig statistisk kontroll av andra förhållanden genomförde vi en så kallad logistisk regressionsanalys. Analysen syftar till att mäta vilken betydelse varje variabel har var för sig vid kontroll av övriga variabler. I ett första steg inkluderades bakgrundsvariablerna ålder, kön, familjesituation, socioekonomiska förhållanden, förvärvsarbetsstatus, invandrarbakgrund, boendeort samt utbildning. I nästa steg introducerades variabler som kan ha att göra med individens sociala kapital, nämligen föräldrarnas engagemang i föreningar, deltagande i nätverk samt grad av tillit.

Tabell 23. Bestämningsfaktorer för de som aldrig har arbetat ideellt. Totalt, män och kvinnor.

	Utbildning	Inkomst	Föräldrars engagemang	Invandrare
Samtliga	*	*	**	*
Män	-	-	*	-
Kvinnor	-	-	***	-

De som aldrig har arbetat ideellt har generellt lägre lön, är oftare ensamstående och lever utan barn i större utsträckning än befolkningen i stort. Lön är den faktor som samvarierar starkast med att aldrig ha arbetat ideellt. Dessa resultat passar väl in på den motsvarande analys som vi presenterat för dem som gör ideella insatser.

De som aldrig har utfört ideella insatser fick frågan hur det kommer sig att de aldrig har gjort det. Deras svar redovisas i tabell 24.

Tabell 24. Skäl till att inte arbeta ideellt (procent).

Jag tycker inte att jag har haft tid	58
Jag har aldrig blivit tillfrågad	29
Jag skulle aldrig arbeta gratis för andra	9
Där jag växte upp och i de sammanhang jag nu befinner mig i är det inte vanligt att arbeta ideellt	4
Annat	24
Vet ej	5

Att inte anse sig ha tid är det vanligaste skälet till att inte arbetat ideellt. Det är ett oväntat resultat, eftersom de som inte arbetar ideellt oftare är ensamstående och i lägre utsträckning har hemmavarande barn. Dessutom är de i mindre utsträckning heltidsarbetande. De borde alltså ha mer tid över för ideellt arbete än de som arbetar ideellt. Det näst vanligaste skälet var att aldrig ha blivit tillfrågad. Detta resultat är förenligt med antagandet att människor blir inkluderade i civilsamhället genom att bli tillfrågade eller övertalade när de agerar på sociala arenor. Det stärks också av det faktum att de som inte arbetar ideellt i mindre utsträckning deltar i ett eller flera nätverk på sin fritid. Däremot är det färre som anger värderingar eller kulturmönster som motiv till att inte arbeta ideellt. Endast en liten andel av dem som inte arbetar ideellt angav sådana motiv.

Sammanfattning – ideella insatser

Det mest intressanta resultatet är att medborgarnas ideella engagemang fortfarande är så *högt* och så anmärkningsvärt *stabilt*. Knappt 50 procent av befolkningen gör frivilliga insatser och den tid medborgarna lägger ner på insatser har ökat. I snitt satsar den enskilde aktiva individen cirka 16 timmar per månad på att göra sådana insatser, det vill säga fyra timmar i veckan. I slutet på 1990-talet låg motsvarande insats på 12 timmar. Män och kvinnor bidrar med lika mycket tid. Män gör betydligt oftare ideella insatser än kvinnor.

Även det för Sverige så utmärkande mönstret att ideella insatser är kopplade till medlemskap fortsätter att vara stabilt. Av dem som gör insatser är 88 procent också medlemmar i de föreningar där insatsen äger rum, det är i en internationell jämförelse hög andel och indikerar att delar av den svenska folkrörelsetraditionen står stark. De ideella insatser som görs inom idrottsorganisationer är den enskilt största gruppen, därefter kommer engagemang i socialt inriktade organisationer, i föreningar för boende, i religiösa organisationer, i kulturföreningar och i fackföreningar.

Eftersom det ideella engagemanget har en sådan väldig utbredning i befolkningen så återfinner vi de engagerade i alla åldrar, i alla klasskikt, bland män och kvinnor, bland arbetande och arbetslösa och bland såväl etniska svenskar som bland invandrare. Dock är arketyper av den medborgare som gör en insats en som redan är aktiv på andra områden, mitt i yrkeslivskarriären som är välutbildad och socioekonomiskt välförankrad, som har barn och är svenskfödd samt kommer från en familj med tradition av föreningsarbete. Vidare har personen fler och antagligen tätare informella nätverk än andra och gör dessutom informella insatser (till exempel för en anhörig eller granne) vid sidan av sitt övriga engagemang och det ideella engagemang vi här försökt ringa in.

Det ideella arbetet professionaliseras i vissa sammanhang och formas ibland av de villkor som hör till förvärvsarbetet. Drygt hälften av dem som arbetar ideellt svarar att deras insatser är kopplade till organisatoriska krav och föremål för ledningsinsatser. Våra data tyder på att det är framför allt inom organisationer med en stor andel anställda som det ideella arbetet professionaliseras. Det skulle då betyda att när ideellt arbete utförs i ett sammanhang med en stor grupp anställda verkar det ideella arbetet komma att formas av förvärvsarbetets villkor, men också av de professionellas ideal och anspråk.

Människors engagemang i det civila samhällets organisationer är inte enhetligt utan beskriver olika mönster. Vissa har arbetat under längre tid medan andra har börjat nyligen. Bland de som inte arbetar ideellt finns både de som tidigare har arbetat ideellt men som slutat och de som aldrig har arbetat ideellt och därmed står helt utanför det organiserade civila samhället. De som har arbetat ideellt länge arbetar också oftare mer och de som arbetat kortare tid arbetar oftare färre timmar i veckan. Därmed kan man ringa in det civila samhällets kärntrupp, de som arbetat ideellt länge och som lägger ner relativt många timmar i veckan på sitt engagemang. Denna grupp har en högre medelålder och har oftare föräldrar som också varit ideellt engagerade. Att de som arbetar mycket är äldre kan bero på att de helt enkelt hunnit arbeta längre och att människor i den delen av livscykeln har mer tid för ideellt arbete. Men det kan också vara så att gruppen domineras av generationer som fostrats in i folkrorelsetraditionens engagemangsmönster som inbegriper ett längre engagemang. Det skulle i så fall betyda att det svenska ideella engagemanget kan komma att byta karaktär och bli mer projektliknande och tillfälligt när de generationer som i dag dominerar det civila samhällets kärntrupp följs av andra som är formade av ett annat samhälle och andra ideal.

Förvånansvärt lite forskning har ägnats åt dem som står och hela tiden stått helt utanför det organiserade civilsamhället. I Sverige står en fjärdedel av befolkningen helt utanför det organiserade civilsamhället, de är oftare kvinnor och återfinns i högre utsträckning bland de yngsta och äldsta. Vidare är de oftare ensamstående och lever utan barn, framför allt har de lägre lön än befolkningen i stort. Det vi nu vet om de som aldrig arbetat ideellt väcker nya frågor, inte minst förtjänar könsmönstret bland dem som står utanför det organiserade civila samhället att undersökas vidare.

Frågan om vad det är som gör att människor kommer att stå utanför det ideella arbetet och det organiserade civila samhället är angelägen eftersom den rör en del av villkoren

för människors inkludering och delaktighet i det svenska samhället som helhet.

Värderingsmässigt har det ideella arbetet ett fortsatt mycket starkt stöd bland medborgarna. I huvudsak ser man det ideella arbetet som en *självständig egen kraft* som man inte vill blanda ihop eller jämföra med vare sig lönearbete eller hushållsarbete men inte heller med tungt vård- och omsorgsarbete och alla de behov som finns inom det området. De viktigaste skälen till att man började arbeta ideellt var att man ville göra nytta för andra människor och bidra till den organisation man är engagerad i. De som är ideellt engagerade tycker att det är viktigt att få hjälpa någon och få kamrater. Det finns ett könsmönster såtillvida att kvinnor oftare än män svarar att det ideella arbetet är viktigt eftersom de där kan ge uttryck för sina uppfattningar och påverka samhället.

III Mönster av informella stöd- och hjälpsatser sedan början av 1990-talet fram till 2009

Syftet med det här kapitlet är att beskriva och analysera vissa insatser som sker vid sidan av de som görs i ideella eller frivilliga organisationer, nämligen *informella stöd- och hjälpsatser*. Redan i 1992 års befolkningsstudie inkluderades detta slags medborgarengagemang genom frågor om man regelbundet utför informella stöd- och hjälpsatser utanför det egna hemmet, för släktingar eller vänner, för grannar eller arbetskamrater (Jeppsson Grassman, 1993). I befolkningsstudien 1998 upprepades samma grundfrågor. För att få kunskap om de informella insatsernas karaktär exemplifierades med konkreta former av hjälp såsom städning, matinköp, skjutsning och trädgårdsarbete (Jeppsson Grassman & Svedberg, 1999). De två första befolkningsstudierna gav därmed ganska konkret kunskap om de informella stöd- och hjälpsatserna under 1990-talet. Flera forskare hade uppmärksammat denna tonvikt på det konkreta och kritiskt påtalat behovet att utvidga repertoaren av studerade insatser. De talade om behovet att uppmärksamma mer osynligt och känslomässigt stöd i form av kontakt och tillsyn, något som ofta tas för givet men kan vara av stort värde för hjälpmottagaren (Horowitz, 1985; Olsson, Svedberg & Jeppsson Grassman, 2005; Parker & Lawton, 1994). Mot bakgrund av detta ändrades frågan något till 2005 års studie för att även fånga upp insatser som tillsyn och passning. Frågan formulerades så här:

”Hjälper du regelbundet (t ex genom skjutsning, matinköp, trädgårdsarbete, städning, tillsyn, passning, omvårdnad eller annan hjälp etc.) släktingar som du INTE sammanbor med, eller grannar, vänner eller arbetskamrater?”

Formuleringen i 2005 års studie har använts även i den här studien. Förutom denna grundfråga ställs en följdfråga om den man hjälper utanför det egna hushållet har ett särskilt omsorgsbehov eller inte. Sedan 1998 års studie och framåt har samtliga som deltagit i studierna också tillfrågats om de hjälper någon *inom det egna hushållet som är särskilt omsorgsbehövande*. Sammantaget betyder detta att det finns uppgifter om medborgarnas informella hjälpsatser för någon utanför det egna hushållet baserat på nationella urval i ett 17-årigt perspektiv och beträffande insatser för någon i det egna hushållet sedan 1998.

Ett dilemma när man beskriver informella hjälp- och stödinsatser är den oklara terminologin. Olika benämningar är kopplade till olika traditioner. Under 1990-talet ökade både det politiska och vetenskapliga intresset för den informella omsorgen, eller vad som ibland kallas anhörigomsorg, i Sverige såväl som internationellt. Intresset gällde främst anhöriga till äldre personer med vård- och omsorgsbehov. En anledning till detta var de

neddragningar och omprioriteringar som genomfördes i välfärdssystemen från 1990-talets början. Inom forskningen har begreppet anhörigomsorg ofta använts för att lyfta fram dem som ger omfattande personlig omsorg/vård i många timmar varje vecka till någon närstående som har ett särskilt omsorgsbehov, ofta under långa tidsperioder. Denna forskningsinriktning har till en del betonat givandets *negativa konsekvenser*, avseende till exempel stress och bundenhet, och det växande gapet mellan omsorgsbehovet och en åldrande befolkning (se till exempel Hansson, Jegermalm & Whitaker, 2000; Sand, 2007; Szebehely & Trydegård, 2007). I fokus har ofta stått äldre personer och deras hjälpbehov, liksom samspelet mellan formell omsorg (offentligt finansierad och professionellt utförd) och informell omsorg. Grundantagandet har varit att neddragningar i den formella omsorgen leder till en så kallad substitutionseffekt, det vill säga att den informella omsorgen ökar i omfattning som kompensation för neddragningar i den formella omsorgen. Empirisk forskning har dock visat att det inte finns några enkla kompensatoriska samband mellan förändringar i olika omsorgssystem (se till exempel Chappell & Blandford, 1991; Jegermalm & Jeppsson Grassman, 2009 a; Lingsom, 1997).

Informella insatser har studerats inom forskning om civilsamhället och avser som regel en vidare grupp av hjälpmottagare än anhöriga, exempelvis också grannar och vänner. Vidare har de positiva aspekterna av hjälpgivande betonats och *aktivt medborgarskap* kommit att avse både bidraget till samhället och det egna självförverkligandet (Jeppsson Grassman & Svedberg, 2007; Jegermalm & Jeppsson Grassman, 2009c; Minkler & Holstein, 2008). I den här befolkningsstudien knyter vi an till tidigare forskning som avser en bredare grupp av hjälpmottagare och som argumenterar för att *informella insatser* kan bestå av en mängd aktiviteter – från att ge en granne praktisk hjälp på en ömsesidig basis till omsorgsgivande till en äldre person (ofta en släkting) med omfattande hjälp- och omsorgsbehov.

De informella insatsernas omfattning över tid

I tabell 25 redovisas de informella insatsernas omfattning vid tidpunkten för de olika studierna.

Tabell 25. Andel personer (procent) som regelbundet gjort informella insatser för någon som de inte bor med 1992, 1998, 2005 och 2009. För samtliga och efter kön (16–74 år).

	Män	Kvinnor	Totalt
1992	29	27	28
1998	28	31	30
2005	51	54	52
2009	43	46	45

Resultaten visar några mönster som bör lyftas fram. För det *första* framstår andelen som gjort informella hjälpsatser under 1990-talet som stabil då omkring 30 procent av befolkningen utfört informellt hjälparbete.

Det var ungefär lika stor andel män som gjorde insatser under 1990-talet medan det föreföll vara en viss ökning av andelen kvinnor som gjorde insatser.

Tabell 26. Det genomsnittliga antalet timmar för dem som gjort regelbundna insatser för någon man inte bor med 1992, 1998, 2005 och 2009. För samliga och efter kön (16–74 år).

	Män	Kvinnor	Totalt
1992	9	15	12
1998	11	13	12
2005	9	14	11
2009	18	17	17

Vad gäller antalet timmar under 1990-talet är mönstret det omvända (tabell 26); vi kan se en viss minskning av antalet timmar utförda av kvinnor och en viss ökning av antalet timmar utförda av män. Förändringarna var dock relativt små och ungefär lika stora insatser utfördes i slutet som i början av 1990-talet.

För det *andra* kan vi konstatera en påtaglig ökning av andelen av befolkningen som gjorde informellt hjälparbete mellan 1998 och 2005 års studier. Ökningen var lika stor för både män och kvinnor, men det var fortfarande något större andel kvinnor än män som gjorde insatser, 54 procent respektive 51 procent (tabell 25). Däremot förefaller det inte ha skett några förändringar av antalet hjälptimmar totalt under denna tidsperiod. Tittar vi på könsmonster i 2005 års studie visar tabell 26 att kvinnorna utförde ungefär 50 procent fler timmar informellt hjälparbete än männen.

För det *tredje* visar tabell 25 att de informella insatserna har minskat något mellan 2005 och 2009 års studier, både totalt och bland män och kvinnor. De som gör insatser utför dock betydligt fler timmar i 2009 års studie, vilket innebär att den sammanlagda volymen av insatser är ungefär lika stor som i den föregående studien. Särskilt bör noteras den fördubbling av antalet hjälptimmar per månad som männen utför, från 9 timmar 2005 till 18 timmar 2009 (tabell 26). Denna ökning kan dock diskuteras. En möjlig förklaring kan vara att männen överskattar sina insatser samtidigt som kvinnorna underskattar den tid de lägger på informella insatser då de kanske har svårare än männen att särskilja denna typ av insatser från annan typ av aktivitet.

En central fråga är hur de förändringar som inträffat sedan början av 1990-talet kan förklaras. Vi utgår från att mättekniska skillnader har betydelse för den kraftiga ökningen från slutet av 1990-talet till 2005, men de förklarar knappast hela uppgången från 30 procent till 52 procent. Det är troligt att det har skett en reell ökning av medborgare som är engagerade i informellt hjälparbete under denna period, något som kan ha att göra med förändringar och omprioriteringar inom de offentliga välfärdssystemen under 1990-talet. Det är lika troligt att resultaten speglar en viss nedgång under de senaste åren. Internationellt är dock 2009 års siffror fortfarande höga jämfört med länder som USA och England (se till exempel Eurofamcare, 2009; Lamura, Döhner & Kofahl, 2008; National Alliance for Caregiving and AARP, 2004).

Åldersmönster

Tabell 27 visar att den allmänna nedgången av informella insatser mellan 2005 och 2009 års studier, som redovisades i förra avsnittet, även avspeglas i olika åldersgrupper, förutom bland de allra äldsta mellan 75–84 år där omfattningen förefaller vara stabil.

Tabell 27. Andel (procent) som regelbundet utfört informella insatser utanför det egna hushållet 2005 och 2009. Genomsnittligt antal timmar i olika åldersgrupper.

	16–29 år	30–44 år	45–59 år	60–74 år	75–84 år
2005: Andel (procent)	46	53	55	57	22
Antal tim/mån	9	9	9	20	21
2009: Andel (procent)	37	46	48	46	21
Antal tim/mån	22	14	19	17	16

I 2009 års studie är andelen som gör informella insatser lite lägre i åldersgrupperna 30–44 och 45–59 år men även bland dem mellan 60–74 år än de var i den föregående studien. Bland de allra äldsta är det betydligt färre som gör insatser men här finns ingen nedgång i omfattningen mellan studierna som för de övriga åldersgrupperna. Övergår vi till antalet timmar visar tabellen en avsevärd ökning av antalet timmar i den yngsta åldersgruppen men även i åldersgrupperna 30–44 och 45–59 år. I de äldsta åldersgrupperna visas en viss minskning av insatsernas omfattning. En slutsats är att vi i jämförelse med 2005 års studie inte ser någon förskjutning uppåt i åldrarna vad gäller antalet hjälptimmar. Vi ser istället en ganska dramatisk ökning av antalet hjälptimmar bland yngre och medelålders.

Karaktäristik av relationer och omsorgsbehov

Som nämnts inledningsvis har vi i 2005 och 2009 års studier undersökt om den informella hjälpen ges till någon utanför det egna hushållet och om den som får hjälp har särskilda omsorgsbehov. Distinktionen att ha eller inte ha särskilda omsorgsbehov är inte uppenbar, men vi har i 2005 och 2009 års studier försökt urskilja denna aspekt genom denna följdfråga till dem som svarat att de hjälper någon utanför det egna hushållet:

”Är den person (eller de personer) som du hjälper i behov av särskilda omsorgsinsatser? Vi avser sjuka, handikappade eller gamla.”

Tabell 28. Andel (procent) och genomsnittligt antal timmar för dem som regelbundet utfört informella hjälpinsatser för någon utanför och i det egna hushållet 2005 och 2009, 16–84 år.

	Hjälp utanför eget hushåll (ej särskilt behov av omsorg)	Hjälp utanför eget hushåll (särskilt behov av omsorg)	Hjälp i eget hushåll (särskilt behov av omsorg)
2005: Informella insatser (procent)	28	22	5
Timmar i genomsnitt/månad	9	14	67
2009: Informella insatser (procent)	24	19	5
Timmar i genomsnitt / månad	15	20	91

Tabell 28 visar att det skett en minskning mellan 2005 och 2009 års studier i båda de grupper som hjälper någon utanför det egna hushållet med eller utan särskilt omsorgsbehov. Det är fortfarande vanligast att hjälpa någon utan särskilt behov av omsorg, men nästan en femtedel har gjort bedömningen att de hjälper någon *med* särskilda omsorgsbehov. Antalet timmar har ökat markant mellan 2005 och 2009 års studier för båda grupperna som hjälper någon utanför det egna hushållet. En slutsats är att det är en minskad andel i befolkningen som utför betydligt fler hjälptimmar för någon utanför det egna hushållet.

Om vi övergår till könsmönstret för dem som hjälper någon utanför det egna hushållet går det en skiljelinje utifrån om man hjälper någon med eller utan särskilt omsorgsbehov. Det var vanligare bland män än bland kvinnor att hjälpa någon utanför det egna hushållet *utan* särskilda omsorgsbehov, 25 procent respektive 21 procent, och i denna kategori utför männen fler timmar (17 timmar) än kvinnorna (13 timmar). I kategorin som hjälper någon *med* ett särskilt omsorgsbehov gäller motsatsen: 22 procent för kvinnorna och 15 procent för männen, och kvinnorna utför också något fler timmar (20) än männen (18). Skillnaderna mellan könen visar samma mönster som vi sett i våra tidigare studier.

För att kunna analysera olika profiler av hjälpgivare är det viktigt att studera dem som hjälper någon i det egna hushållet som är i behov av särskilda omsorgsinsatser. Vanligen avses insatser för en gammal maka/make med, men det kan också vara fråga om insatser för ett funktionshindrat barn eller vara en person som har en kronisk sjukdom (Olsson, Svedberg & Jeppsson Grassman, 2005). Följande fråga ställdes 2005 och 2009 till samtliga deltagare:

”Hjälper du regelbundet någon i ditt eget hushåll som är i behov av särskilda omsorgsinsatser? Vi avser stöd till gamla, sjuka eller handikappade.”

Tabell 28 visar att 5 procent av befolkningen hjälper någon i det egna hushållet med särskilda omsorgsbehov i både 2005 och 2009 års studier, ett stabilt mönster. Det verkar dock ha skett en dramatisk ökning av antalet timmar, från i genomsnitt 67 timmar per månad till strax över 91 timmar. En jämförelse mellan mäns och kvinnors insatser för

någon i det egna hushållet visar att sådana här insatser är vanligare bland männen än bland kvinnorna, 6 procent respektive 4 procent. Det råder dock en stor skillnad i insatsernas omfattning – 36 timmar i genomsnitt bland männen och hela 153 timmar bland kvinnorna.

Att hjälpa någon som är äldre: I den debatt om anhörigomsorg som refererats till tidigare fokuseras oftast hjälpmottagare som hör till de äldre ålderskategorierna. Intresset är inriktat på äldre och deras behov av vård och omsorg och på samspelet mellan formell och informell omsorg. Resultaten av 2009 års studie visar att en ansevärd grupp av hjälpmottagarna är över 75 år gamla. Av dem som hjälper någon utanför det egna hushållet är 46 procent av mottagarna 75 år och äldre. Motsvarande siffra för 2005 års studie är 38 procent. Av de mottagare som befinner sig utanför givarens hushåll och har särskilda omsorgsbehov dominerar äldre kraftigt. I 2009 års studie är två tredjedelar 75 år och äldre, vilket är en ökning med drygt 10 procent från 2005. En slutsats är att vi sedan 2005 års studie kan skönja en utveckling med en ökande andel äldre hjälpmottagare.

Att hjälpa någon man är släkt med eller någon man inte är släkt med: En dimension av informellt hjälpgivande som studerats i samtliga befolkningsstudier från 1992 och framåt är relationen/släktskapet mellan den som utför insatserna och den som är mottagare. De tre undersökta variationerna är om hjälpen gäller en släkting (1), någon annan än en släkting, till exempel en vän, granne eller arbetskamrat, (2) och *både* en släkting och någon annan än en släkting (3).

Tabell 29. Relation mellan informell hjälpgivare och mottagare 1992, 1998, 2005 och 2009 (procent).

	Hjälper endast någon man är släkt med	Hjälper endast någon man inte är släkt med	Hjälper både släkting och icke släkting
1992	69	16	15
1998	66	24	10
2005	53	20	27
2009	52	19	29

Tabell 29 visar två intressanta förändringsmönster. För det första har det skett en minskning från 1990-talets studier till de två senaste vad gäller dem som endast hjälper en släkting, från omkring två tredjedelar till strax över 50 procent. För det andra har de som hjälper både släktingar och andra ökat avsevärt över tid och ligger strax under 30 procent i de två senaste studierna. Slår vi ihop gruppen, som hjälper någon annan än en släkting, med *både och*-gruppen betyder det att nästan hälften av dem som är hjälpgivare år 2009 är engagerade på något sätt med någon de inte är släkt med.

Är det särskilda grupper i befolkningen som utför informella insatser?

Vi har tidigare sett att vissa grupper i befolkningen gör informella insatser i större utsträckning än andra. Här kommer vi att fördjupa analysen av förhållanden som kan tänkas förklara skillnaderna mellan de som gör och inte gör informella insatser. Sådana faktorer kan vara exempelvis kön och ålder men också aspekter som rör det aktiva medborgarskapet, vilket kan handla om engagemang i föreningslivet, tillgång till sociala nätverk. För att få en uppfattning om vilka faktorer som kan öka sannolikheten för att en person skall ägna sig åt informella hjälpinsatser, vid samtidig statistisk kontroll av andra förhållanden, genomförde vi 2009 en logistisk regressionsanalys. Detta kan ses som ett försök att kontrollera de informella insatsernas bestämningsfaktorer. För att kunna jämföra med resultaten i 2005 års studie använde vi samma uppsättning variabler i modellen. I ett första steg inkluderades bakgrundsvariablerna ålder, kön, familjesituation, socioekonomiska förhållanden, förvärvsarbetsstatus, invandrarbakgrund och utbildning. I nästa steg introducerades variabler som har att göra med individens sociala kapital, nämligen föräldrarnas engagemang i föreningar, engagemang i frivilligt arbete och deltagande i nätverk. Analysen syftar till att mäta vilken betydelse varje variabel har var för sig vid kontroll av övriga variabler. I likhet med tidigare studier (se till exempel Olsson, Svedberg & Jeppsson Grassman, 2005) prövades modellen i tre steg.

I tabell 30 visas först de faktorer som utmärker hela gruppen som hjälper någon utanför det egna hushållet. Tabell 31 visar de faktorer som utmärker dem som hjälper någon med särskilda omsorgsbehov utanför det egna hushållet. Tabell 32 redovisar vad som utmärker dem som hjälper någon i det egna hushållet med särskilda omsorgsbehov jämfört med befolkningen i övrigt. I tabellerna redovisas endast de faktorer som visade sig ha signifikanta värden vid hänsyn tagen till andra faktorer i modellen.

Tabell 30. Bestämningsfaktorer för samtliga som gör informella insatser för någon utanför det egna hushållet, 2005 och 2009.

	Familjesituation	Förvärvsarbete	Föräldrars engagemang	Frivilligt arbete	Deltar i nätverk
Informella insatser utanför hushållet					
2005	***	*	*	**	***
2009	–	–	–	***	**

Först kan vi notera att *ålder*, *kön* och *utbildning* inte slår igenom för samtliga som hjälper någon utanför det egna hushållet i vare sig 2005 eller 2009 års studie (tabell 30). För dessa variabler syns inte någon betydande skillnad mellan dem som inte gör insatser och dem som gör det vid hänsyn tagen till de andra faktorerna i modellen. Variabeln *familjesituation* angavs i två kategorier, gift/sammanboende respektive ensamboende, och resultaten visar att informella hjälpgivare är gifta/sammanboende i högre utsträckning än andra grupper i befolkningen vid hänsyn tagen till andra faktorer. Sambandet har dock minskat i styrka avsevärt mellan 2005 och 2009 års studie.

För variabeln *förvärvsarbete* gjordes en uppdelning på dem som förvärvsarbetar och på dem som inte gör det. Denna faktor slår igenom så att de som utför informellt hjälparbete förvärvsarbetar i mindre utsträckning än de som inte ger sådan hjälp, när hänsyn tagits till faktorer som exempelvis kön och ålder. När det gäller mer utåtriktade aktiviteter visar tabell 30 ett tydligt och intressant mönster. De som är engagerade i informellt hjälparbete för någon utanför det egna hushållet har oftare vuxit upp med föräldrar som var engagerade i frivilligt arbete, de är i högre grad själva engagerade i frivilligt arbete och ingår oftare i ett eller flera nätverk i jämförelse med dem som inte är engagerade i informellt hjälparbete. Den profil som framträder utifrån både 2005 och 2009 års studier är samstämmig med vad Jeppsson Grassman (2003) tidigare kallat för den ”engagerade medborgaren” vilken även i denna studie är den vanligast förekommande typen.

Tabell 31. Bestämningfaktorer för dem som gör informella insatser 2005 och 2009 för någon utanför det egna hushållet med omsorgsbehov.

	Ålder	Kön	Familjesituation	Facklig tillhörighet	Förvärvsarbete	Föräldrars engagemang	Frivilligt arbete
Hjälp till omsorgsbehövande utanför eget hushåll							
2005	–	*	*	*	–	*	*
2009	**	***	*	–	**	–	–

Till skillnad från resultaten avseende hela gruppen som hjälper någon utanför det egna hushållet visar tabell 31 att *ålder* och *kön* slår igenom och det särskilt tydligt i 2009 års studie. Detta bekräftar ett mönster som redan påtalats, nämligen att det är vanligast bland kvinnor att hjälpa någon med särskilda omsorgsbehov. Detta mönster kvarstår även vid hänsyn tagen till andra faktorer i modellen. Variabler som handlar om föräldrars engagemang, deltagande i frivilligt arbete och sociala nätverk får inget genomslag alls i 2009 års studie, något som visar att de som hjälper någon med omsorgsbehov har en annan profil än hela gruppen som hjälper någon utanför det egna hushållet.

Tabell 32. Bestämningfaktorer för samtliga som gör informella insatser 2005 och 2009 för någon i det egna hushållet med omsorgsbehov.

	Invandrarbakgrund	Familjesituation	Facklig tillhörighet	Förvärvsarbete	Föräldrars engagemang	Frivilligt arbete	Deltar nätverk
Egna hushållet							
2005	**	–	–	–	–	–	*
2009	–	–	*	**	*	*	–

Av tabell 32 framgår att *invandrarbakgrund* har, när hänsyn tagits till andra olikheter, genomslag i modellen endast i 2005 års studie. Ett resultat som indikerar att i den senaste studien är personer med invandrarbakgrund inte överrepresenterade som informella hjälpgivare i jämförelse med andra grupper i befolkningen. I 2009 års studie har *facklig tillhörighet* endast förklaringsvärde för dem som hjälper någon i det egna hushållet. De som är medlemmar i LO verkar vara något överrepresenterade i jämförelse med tjänstemannagrupper vid hänsyn tagen till andra faktorer i modellen. I 2009 års studie har *förvärvsarbete* genomslag även bland dem som hjälper någon i det egna hushållet, det vill säga att de som är involverade i informellt hjälparbete förvärvsarbetar i mindre utsträckning än dem som inte är involverade när hänsyn tagits till andra faktorer.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att ålder, kön och utbildning inte har något genomslag i modellen vad gäller samtliga som hjälper någon utanför det egna hushållet men inte heller för dem som hjälper någon i det egna hushållet. Däremot verkar ålder och kön vara en betydande förklaringsfaktor för dem som hjälper någon utanför det egna hushållet med ett uttalat omsorgsbehov. Detta är ett mönster som visat sig i tidigare forskning, och typexemplet brukar vara en dotter som hjälper sin skröpliga gamla mamma med omsorgsbehov. Vår analys visar att informella insatser är ett utbrett fenomen bland stora grupper i befolkningen men också att det finns särskilda profiler av hjälpgivare som kan vara viktigt att uppmärksamma. Vi återkommer till detta i slutdiskussionen.

Sammanfattning av de informella insatserna

Vi vill ännu en gång understryka vad vi påpekade i inledningen till denna rapport, nämligen att vi redan i den första befolkningsstudien fann att en relativt sett stor andel av befolkningen gjorde informella insatser. De här slagen av insatser tycks ha blivit än fler i början på 2000 talet. Men våra nya data visar att de informella insatserna har minskat något mellan 2005 och 2009 års studier, både totalt och bland män och kvinnor. De som gör insatser utför dock betydligt fler timmar i 2009 års studie, vilket innebär att den sammanlagda volymen av insatser är ungefär lika stor som i 2005 års studie. Trots minskningen ligger 2009 års siffror vid internationell jämförelse fortfarande på en hög nivå.

Könsmönstret har förändrats något sedan 2005 års studie genomfördes, så till vida att männen framträder något tydligare 2009. Bland dem som hjälper någon utanför det egna hushållet är det något fler män i de yngre åldersgrupperna och i den äldsta åldersgruppen. Det är också fler män som hjälper någon i det egna hushållet. Kvinnorna dominerar dock bland dem som hjälper någon utanför det egna hushållet med omsorgsbehov, och bland dem som hjälper någon i det egna hushållet utför kvinnorna betydligt fler timmar än männen. I jämförelse med förra studien kan vi inte se ett *åldersmönster* i den senaste studien, där hjälpgivandet skjuts uppåt i åldrarna; i de äldsta åldersgrupperna visar resultaten en viss minskning av insatsernas omfattning. Däremot kan vi sedan den förra studien genomfördes skönja ett åldersmönster där *mottagarna* av informella insatser ökat i andel bland dem som är 75 år och äldre.

Att vara engagerad i både ideellt arbete och informella insatser

Tidigare har vi redovisat utvecklingen av frivilliginsatser och informella insatser var för sig. Här vill vi lyfta fram den viktiga frågan om i vilken utsträckning man kan vara engagerad i *båda* typerna av engagemang. Det finns nästan ingen tidigare forskning som specifikt studerat frågan om det finns några relationer mellan informella insatser och ideellt engagemang i frivilligorganisationer. För att kunna besvara frågan identifierade vi *tre grupper* i våra data. Den *första* gruppen består av informella hjälpgivare som hjälper någon utanför eller i det egna hushållet, den *andra* av dem som gör ideella insatser i frivilligorganisationer och den *tredje* gruppen består av dem som *både* är informella hjälpgivare *och* engagerade i frivilligorganisationer. För att kunna jämföra dessa tre grupper av engagerade medborgare med dem som inte är engagerade har vi med en *fjärde* grupp bestående av dem som vid studiens genomförande varken var informella hjälpgivare eller frivilligengagerade. Vi vill uppmärksamma läsaren på att denna fjärde grupp *skiljer* sig från den grupp som säger sig aldrig ha arbetat ideellt i en frivilligorganisation och som vi beskrivit i ett tidigare avsnitt.

Tabell 33. Karaktäristik av dem som gör informella och/eller ideella insatser i frivilliga organisationer (procent).

		1. Informella insatser (n=273)	2. Ideella insatser (n=289)	3. Både informellt och frivilligt (n=297)	4. Inte informellt eller frivilligt (n=385)
Kön:	**				
Män		41	55	52	44
Kvinnor		59	45	48	56
Utbildning:	**				
Grundskola		22	22	16	27
Gymnasium		52	46	44	47
Universitet		26	32	40	26
Civilstånd:					
Gift		48	39	50	42
Sambo		22	28	22	25
Ensamstående		30	33	28	33
Lönearbete:	*				
Ja		59	62	66	56
Nej		41	38	34	44
Antal timmar ideella insatser i genomsnitt per månad	*	–	14	18	–
Timmar av informella insatser i genomsnitt per månad	***	30	–	15	–

Som framgår av tabell 33 motsvarar de tre grupperna som är involverade i något slags obetalt arbete 69 procent av samtliga respondenter. Som förväntat är en klar majoritet av dem som endast gör informella insatser kvinnor. Dessa dominerar också gruppen som inte är involverad alls. Männerna dominerar i den grupp som endast är engagerade i ideellt arbete. Något förvånande tillhörde så många som 24 procent av samtliga respondenter den tredje gruppen, det vill säga de är både informella hjälpgivare och engagerade i frivilligorganisationer. Samtidigt kan man säga att det ligger i linje med våra tidigare presenterade data i den här rapporten. Vi har redan tidigare visat på att det finns starka samband mellan dem som gör ideellt arbete och informellt arbete, i den meningen att åtskilliga gör både och. Här kan vi nu visa på att det dels är en ansevärd grupp och dels består av något fler män.

Vad kännetecknar de olika grupperna? Resultaten visar att gruppen, som inte gör några frivilliga eller informella insatser över huvud taget, har den äldsta åldersprofilen. Drygt 60 procent i denna kategori är 65 år eller äldre. I kontrast har *både och*-gruppen – det vill säga de som gör informella insatser och är engagerade i frivilliga organisationer – den yngsta profilen med en tredjedel som är 65 år eller äldre. Grupperna som gör endast informella insatser respektive är engagerade i frivilligorganisationer har liknande åldersprofiler; omkring 50 procent är 65 år eller äldre.

Tabell 33 visar också att gymnasieutbildning (utan fortsatt universitetsutbildning) är vanligast i samtliga grupper. Högst utbildning har gruppen som är engagerade både i informella och ideella insatser. Här är universitetsutbildning vanligare (40 procent) än i de andra grupperna. Det är vanligast att vara gift bland de informella hjälpgivarna och de som är engagerade i både informella och ideella insatser, ett resultat som ligger i linje med tidigare studier. Att vara ensamstående är vanligast bland dem som gör ideella insatser och bland dem som inte gör några insatser alls. En majoritet i alla fyra grupperna förvärvsarbetar, men det är vanligast i gruppen som är engagerade i både informella och ideella insatser. Det är påfallande hur omfattande i tid de obetalda insatserna är. Ett förväntat resultat, som också bekräftas, är att de som är engagerade i informellt hjälparbete utför betydligt fler timmar än de ideellt engagerade. Ett oväntat resultat är att den grupp som både utför informella och frivilliga insatser lägger mer tid på ideellt arbete än den grupp som utför enbart ideellt arbete. Sammanlagt lägger denna *både och*-grupp ner i genomsnitt 33 timmar i månaden på obetalda insatser.

Samtliga som deltog i studien tillfrågades hur de skattade sin hälsa. Det var endast en liten andel eller inga alls som rapporterade dålig eller mycket dålig hälsa (tabell 34).

Tabell 34. Självskattad hälsa, deltagande i informella nätverk och kontakt med familj och vänner, typer av informell hjälpgivare och frivilliga (procent).

	1. Informella insatser (n=273)	2. Ideella insatser (n=289)	3. Både informellt och frivilligt (n=297)	4. Inte informellt eller frivilligt (n=385)
Hälsan är: ***				
Mycket god	37	43	43	31
God	44	43	43	46
Ganska god	16	14	14	18
Dålig	3	–	–	4
Mycket dålig	–	–	–	1
Deltagande i informella nätverk: ***				
Ja	37	40	48	29
Nej	63	60	52	71
Träffar familjemedlemmar man ej sammanbor med: ***				
Varje vecka	71	51	60	49
1-3 gånger/månad	19	27	29	29
Inte ofta	10	21	11	21
Aldrig	–	1	–	1
Möter vänner: **				
Varje vecka	59	66	69	57
1-3 gånger/månad	30	28	26	29
Inte ofta	10	6	5	13
Aldrig	1	–	–	1

Som förväntat betraktar 86 procent i gruppen som gör ideella insatser sin hälsa som mycket god eller god. Motsvarande andel för de informella hjälpgivarna var något lägre – drygt 80 procent. Ett resultat som kan förefalla överraskande är att en lika stor andel (86 procent) av dem som *både* ger informell hjälp och är engagerade i frivilligorganisationer som bland dem som bara gör ideella insatser skattade sin hälsa som mycket god eller god. Ett mönster i resultaten som bör framhållas är att de som är engagerade i någon eller båda aktiviteterna ändå totalt sett skattar sin hälsa som bättre än den grupp som inte är engagerad alls. Liknande mönster har visat sig i tidigare studier (Jegermalm & Jeppsson Grassman, 2009b; 2009c). Som framgår av tabell 34 finns det skillnader mellan de grupper vi studerar beträffande sociala relationer och tillhörighetsmönster. Det handlar inte enbart om tillgång till nätverk i sig utan också om karaktären på tillhörigheten. Den grupp som gör ideella insatser kan karaktäriseras som *utåtriktad* i sina relationer: 40 procent tillhör åtminstone ett nätverk (utanför familjen), och två tredjedelar träffar vänner varje vecka. Gruppen som består av informella hjälpgivare verkar vara mer *familjeorienterad*; i den gruppen är det vanligast att varje vecka träffa främst familjemedlemmar som man inte sammanbor med. De som hjälpgivarna träffar är naturligtvis till inte ringa del samma personer som de regelbundet hjälper. Ett mer anmärkningsvärt resultat är att gruppen som är engagerad i informella insatser och frivilligorganisationer verkar vara både *utåtriktad* och *familjeorienterad*; det är vanligast i denna grupp att delta i informella nätverk och att

träffa vänner, samtidigt som det också är vanligt att regelbundet träffa familjemedlemmar. Gruppen som inte alls är engagerad i frivilliga eller informella insatser framstår i det här sammanhanget som den mest resursfattiga; det är minst vanligt i denna grupp att delta i ett eller flera nätverk samt att träffa vänner eller familjemedlemmar regelbundet (tabell 34).

Sammanfattning – de som gör både och

Vår analys visade att det gick att urskilja tre distinkta grupper/profiler i befolkningen 16–84 år gamla, som är engagerade i frivilliga och informella insatser, samt en fjärde grupp som vid undersökningstillfället inte är engagerade alls i dessa typer av insatser. De tre grupper som är engagerade representerar nästan 70 procent av befolkningen. Det är värt understryka att de tre grupperna är nästan identiskt lika stora.

Den *första* gruppen består av de informella omsorgsgivarna av vilka en majoritet var kvinnor. Denna grupp är den mest familjeorienterade.

Den *andra* gruppen, som består av personer engagerade i frivilliga organisationer, kan karaktäriseras som utåtriktad. Dessa personer deltar även i större utsträckning i informella nätverk och träffar ofta sina vänner. Denna grupp har beskrivits i tidigare forskning som visat hur engagemang i frivilligorganisationer tycks vara kopplat till god hälsa och andra personliga resurser liksom till informella nätverk (se bland andra Jegermalm & Jeppsson Grassman, 2009b; 2009c; Jeppsson Grassman & Svedberg, 2007; Lundåsen, 2005).

Den *tredje* gruppen eller profilen består av dem som är *både* informella omsorgsgivare och engagerade i frivilliga organisationer. Dessa utgör så mycket som nästan en fjärdedel bland befolkningen 16–84 år. Den här gruppen är en intressant kombination av det som i tidigare forskning brukar karaktärisera som den *aktive medborgaren*, utåtriktad och engagerad i frivilliga organisationer, och den *familjeorienterade* informelle hjälpgivaren med starka band till andra familjemedlemmar (Jegermalm & Jeppsson Grassman, *ibid*).

Den *fjärde* gruppen består av dem som varken är informella omsorgsgivare eller engagerade i frivilliga organisationer. I likhet med gruppen som bara gör informella insatser är en majoritet kvinnor. Gruppen *kontrasterar* mot de andra i ett antal avseenden. De har sämst självskattad hälsa, lägst andel deltagare i informella nätverk och en lägre andel som träffar familjemedlemmar och goda vänner. De här uppgifterna ligger i linje med andra data vi presenterat tidigare i denna rapport. En del av detta kan förstås ha att göra med ålder, eftersom gruppen som inte är engagerad i obetalda insatser har den äldsta åldersprofilen av samtliga grupper.

IV En avslutande diskussion och några slutsatser

Sett över de två senaste decennierna är det mest anmärkningsvärda resultatet att det ideella arbetet omfattar så stor andel av befolkningen och att denna nivå är så stabil. Denna stabilitet blir än mer anmärkningsvärd när man betänker att undersökningarna gjordes under delvis olikartade samhällsekonomiska och politiska villkor. Den första undersökningen gjordes 1992 i början på en allvarlig ekonomisk nedgång. 1998 års undersökning gjordes under en period av relativ god samhällsekonomi, medan den som gjordes 2005 mätte engagemanget i ett Sverige som präglades av ett enastående välstånd. Den sista befolkningsundersökningen gjordes 2009, när den globala finanskris som briserade under 2008 också blivit verklighet i Sverige. Under perioden har vidare olika politiska majoriteter haft regeringsmakten. Dessutom har Sverige i och med sitt inträde i den Europeiska unionen 1994 integrerats i allt högre grad med det övriga Europa. Mot denna bakgrund är det alltså ingen överdrift att påstå att det ideella arbetet utmärks av en häpnadsväckande stabilitet. Detta intryck förstärks ytterligare av att vi nu för första gången noterat påfallande höga siffror för ett annat engagemang, nämligen det som sker på nätet och utanför det traditionella föreningslivet. Det sistnämnda verkar, i alla fall i det korta perspektivet, snarare bli till ett komplement än en ersättning till ett traditionellt engagemang. Låt oss dock inte för ett ögonblick hänfalla åt en ensidig romantisering av detta sakernas tillstånd. En alltför höggradig stabilitet kan också bli utvecklingsfientlig och tillbakahållande. Låt oss också påminna om att det civila samhället och dess organisationer inte sällan utgör en grund för särintressen och strävan efter särskildhet och slutenhet som knappast gagnar en större samhällsgemenskap.

Vi vill peka på det enkla faktum att medan det ideella arbetet varit stabilt under perioden, har de informella insatserna både ökat i omfattning och varierat mer. En del av förklaringen torde vara att de informella insatserna är mer känsliga än det ideella arbetet för förändringar och omprioriteringar inom den offentliga välfärden samt för de ökade omsorgsbehov som en ökad andel äldre för med sig. Att det ideella arbetet är stabilt medan de informella insatserna förändras skulle till en del kunna förklaras av att civilsamhället och de ideella organisationerna fyller en stabiliserande funktion. Såväl de ideella organisationernas praktiska möjligheter till och förväntningar på ideellt engagemang som människors vilja att gestalta sitt medborgarskap tycks så länge vi har följt det ideella engagemanget kunna utjämna både hög- och lågkonjunkturer och skilda politiska betingelser. Här utgår vi från att den offentliga stödstruktur som byggts upp under lång tid kring det civila samhället och dess organisationer spelar en viktig roll. Denna har visserligen genomgått förändringar och blivit mer råbarkat nyttoinriktad men den har inte minskat i storlek, inte ens då andra områden fått minskat stöd. Det civila samhället har ibland beskrivits som ett mångtydigt mellanrum. Som ett sådant kan det kanske förbli en relativt stabil arena i ett alltmer oförutsägbart och lätttröligt liv.

I inledningen på denna rapport frågade vi oss vilka grupper som är aktiva och hur man kan förstå det ideella engagemanget. Vi kan med visst fog ange en del karaktäristika avseende dem som är ideellt engagerade. Eftersom det ideella engagemanget har en sådan väldig utbredning i befolkningen så återfinner vi de som gör insatser i alla åldrar, i alla klasskikt, bland män och kvinnor, bland arbetande och arbetslösa och bland såväl etniska svenskar som bland invandrare. Dock är arketyper av den medborgare som gör en ideell insats en man som redan är mitt i yrkeslivskarriären, som är välutbildad och socioekonomiskt välförankrad, som har barn och är svenskfödd samt kommer från en familj med tradition av föreningsarbete. Vidare har denna medborgare fler och antagligen tätare informella nätverk än andra och gör dessutom informella insatser (till exempel för en anhörig eller granne) vid sidan av det ideella engagemang vi här försökt ringa in.

Vissa övergripande mönster framträder när det gäller det *frivilliga arbetet* som visar på möjliga förklaringar. Ett första mönster som funnits i tidigare undersökningar och som också återkommer i denna är att det är betydelsefullt att ha *tillgång till sociala arenor*. Dessa kan leda till frivilligt engagemang; det är på sådana arenor som människor inkluderas i det organiserade civila samhället, där kan de gestalta sitt medborgarskap och tillgodogöra sig civilsamhällets nyttigheter. Människor som är exponerade på olika arenor – genom förvärvsarbete, boende, som föräldrar till barn i skola och fritidsaktiviteter etc. – blir oftare ideellt aktiva än andra. Sociala arenor ger också en möjlig tillgång till personliga nätverk, vilket ökar sannolikheten för att människor kan inkluderas i föreningslivet. Vikten av tillgång till sociala arenor blir inte minst tydlig när man studerar de som står utanför det organiserade civila samhället. Det är angeläget att fördjupa kunskapen om dessa inkluderande och exkluderande mekanismer eftersom de i sin förlängning utgör en del av det sociala medborgarskapets villkor i det svenska samhället.

Ett annat mönster är att *utbildningsfaktorn* fortsätter att ha betydelse för engagemang i föreningslivet. Man har diskuterat om sambandet mellan utbildning och ideellt arbete delvis skulle kunna förklaras av de krav på utbildning som ideella organisationer ställer på dem som arbetar ideellt. Därmed skulle en tilltagande professionalisering av det ideella arbetet bidra till att stänga ute personer med lägre utbildning. Även om det finns organisationer som kräver utbildning av dem som vill arbeta ideellt, tyder våra resultat på att sådana krav är måttligt utbredda. Sambandet mellan utbildning och ideellt arbete kan i stället knyta an till ett *klasstema* som i så fall också skulle förklara sambandet mellan högre inkomst och ideellt arbete. De faktorer vi ringat in knyter direkt an till de viktiga perspektiv som inbegriper resurser och socialt kapital som vi presenterade inledningsvis. Vi ser här konturerna av hur vissa grupper har lättare att få tillgång till resurser, både för att kunna påverka men också för att genomföra livsprojekt.

Ytterligare ett tydligt mönster är sambandet mellan det egna ideella arbetet och föräldrars engagemang. Det pekar på att *ideellt engagemang går i arv*. Människor får en handlingsberedskap, fostras in i sådana synsätt och sammanhang som inkluderar dem i civilsamhället. Dessutom tar de över en förståelse av samhället och ett aktivt medborgarskap som inbegriper att man är ideellt engagerad. I det sistnämnda ligger också ofta en dimension

av förpliktelser. Samtidigt vill vi understryka den tillhörighet, och kanske till och med hemhörighet, som engagemanget ofta ger.

I 2005 års studie kunde vi avläsa en nedgång av *föreningsmedlemskap* bland de som arbetar ideellt. Att den koppling mellan medlemskap och ideellt arbete som är så typisk för Sverige skulle fortsätta att tunnna ut bekräftas inte i den här befolkningsstudien. Tvärtom är den absoluta majoriteten av alla ideellt verksamma också medlemmar i den organisation de är engagerade i. Denna aspekt av den svenska folkrörelsetraditionen tycks därmed fortfarande stå stark och inte vara på tillbakagång. Det hindrar givetvis inte att nya former av engagemang växer fram.

Inriktningen på engagemanget är ett sista förändringsmönster. Om man jämför befolkningsstudierna över tid, ser man att det hela tiden sker omfördelningar av det frivilliga arbetet mellan olika organisationstyper. 2005 års studie visade på en påtaglig ökning i frivilligt arbete i boendeföreningar. Denna ökning har inte fortsatt utan planat ut, om än på en högre nivå än under 1990-talets början. Även ökningen av det ideella engagemanget i idrottsföreningar har stannat av. En del av de engagerade i dessa organisationer arbetar ideellt för att ta ansvar för sitt boende och barnens idrottsaktiviteter. Engagemanget är därmed inte bara en fråga om fritt val, det kanske till och med får drag av ofrånkomlighet.

Organisationer som kvinnoorganisationer, miljöorganisationer och fredsorganisationer engagerar alltså en mycket liten andel av dem som arbetar ideellt. Det står i stark kontrast till det mediala genomslag som dessa organisationer har och deras förmåga att bilda opinion och påverka politiska beslut. Sett ur det ideella engagemangets perspektiv liknar de mer professionaliserade intresseorganisationer än organisationer som är förankrade i breda sociala rörelser. Inte heller de politiska partierna samlar särskilt många ideellt engagerade, även om denna andel är något större. Ser man till vilka organisationstyper som samlar ideellt engagerade kännetecknas alltså det svenska civilsamhället inte av ett *politiskt engagemang*. Det är dock väsentligt att närma sig det ideella engagemanget på ett mer nyanserat sätt än bara att dela in det i organisationstyper. Gränserna mellan sociala insatser, politiskt engagemang och fritidssysselsättningar kan inte entydigt dras mellan organisationstyper utan snarare inom organisationer. Ett exempel är idrottsrörelsen som också rymmer ett stort mått av sociala insatser och som i kraft av sin storlek får politiskt genomslag. Även politiska och sociala intressen formuleras och formeras inom andra organisationer än de med uttalade politiska ambitioner. Organisationerna i det svenska civilsamhället är i denna mening mångtydiga, vilket innebär att även organisationer utan en direkt politisk framtoning kan formera politiska opinioner. Detta är viktigt att uppmärksamma, inte minst då det ideella engagemanget och ideella organisationer ibland uppfattas som apolitiska och det civila samhället som en gemensam medborgerlig arena bortom partipolitiken.

Informella insatser och de dubbelengagerade

De informella insatserna fortsätter att ha en påfallande stor omfattning i de två senaste studierna, om vi jämför med resultaten från 1990-talet. Den vanligaste typen av informella insatser är fortfarande riktade till någon som *inte* har ett särskilt omsorgsbehov. En intressant trend är att andelen som hjälper både släktingar och andra har ökat avsevärt över tid. Slår vi ihop dem som hjälper någon de inte är släkt med och de som hjälper släktingar och andra betyder det att nästan hälften av de som gör informella insatser år 2009 är engagerade på något sätt med någon de inte är släkt med. Vi kan sålunda konstatera att informella insatser fortsätter att vara ett utbrett fenomen bland befolkningen och att sammansättningen förefaller vara relativt stabil över tid. Samtidigt är det viktigt att se att informella insatser är ett sammansatt och mångfasetterat fenomen med ett brett spann av givare och mottagare. Vi vill inte minst lyfta fram de grupper, ofta kvinnor, som gör stora omsorgsinsatser. Resultaten i denna studie pekar på att insatserna från den sistnämnda gruppen ökat starkt under de senaste åren.

Viktiga resultat som förtjänar att lyftas fram är de beröringspunkter som finns mellan människor som gör olika typer av insatser. En distinkt grupp är de som är engagerade både i informella insatser och i frivilligorganisationer. Att det finns beröringspunkter mellan de som gör frivilliga och informella insatser indikerar att det är mer ”flytande gränser” mellan dessa typer av medborgerligt engagemang än vad som tidigare uppmärksammat. Däremot förefaller det gå en betydande skiljelinje mellan de som utför frivilliga och informella insatser och de som inte är engagerade. Skiljelinjen blir tydlig utifrån ett antal aspekter som har att göra med sociala relationer, vilka inte bara handlar om tillgång till nätverk i sig utan också om karaktären på tillhörigheten. Dessa resultat illustrerar det vi har kallat ett *kumulativt medborgarskap*, det vill säga att de som redan är engagerade har en tendens att engagera sig ytterligare. Genom vår analys kan vi konstatera att det aktiva medborgarskapets uttrycksformer är mångfasetterade fenomen som i den fortsatta forskningen med fördel kan studeras mångvetenskapligt och ur olika perspektiv.

Det civila samhället som det vidare samhällets spegel?

Att så många som tre fjärdedelar av befolkningen arbetar ideellt för närvarande eller gjort det tidigare, medan en fjärdedel tycks stå helt utanför det organiserade civila samhället speglar samhället i sin helhet. Som vi tidigare har konstaterat är ideellt arbete och informella insatser ofta inte ett alternativ till förvärvsarbete eller andra sociala åtaganden. En stor del av de aktiva utför snarare både förvärvsarbete och ideellt arbete och/eller informella insatser. Detta mönster återfinner vi också i framför allt våra nordiska grannländer. Vi har tidigare i texten talat om detta som *det sociala medborgarskapets kumulativitet*. Det betyder som vi antydde inledningsvis att även det omvända gäller, alltså att de som redan är sämre förankrade på arbetsmarknaden, lever som ensamstående och utan barn också är de som står utanför det organiserade civilsamhället. Vi har talat om detta som ett *eroderande socialt medborgarskap*, det vill säga att en brist på tillhörighet förstärker en annan

och att den begränsade tillgången till sociala arenor inte ger samma möjligheter som andra får.

Det ställs stora förhoppningar på civilsamhället, att det skall integrera människor som står utanför genom att låta dem hitta sina egna sammanhang, gestalta medborgarskapet på sitt sätt, göra sin röst hörd och uttrycka sin identitet. De mönster som det ideella arbetet och de informella insatserna beskriver pekar inte bara på att civilsamhället och dess organisationer kan uppfylla dessa förhoppningar. Vi har också visat relativt starka tecken på att de som redan är välintegrerade inkluderas, medan andra hamnar utanför. Det hindrar inte att våra resultat visar att nästan 70 procent av befolkningen gör ideella eller informella insatser eller en kombination av dessa. Detta indikerar den stora omfattning det aktiva medborgarskapet har i det samtida Sverige och det har vi försökt fånga med rapportens rubrik *Svenskarnas engagemang är större än någonsin*.

Bilagor

Avsikten med Bilaga 1 är att ge läsaren ytterligare information genom att presentera vissa socioekonomiska bakgrundsvariabler och några andra undersökningsvariabler. Den indelning av undersökningsgruppen som vi gjort utesluter naturligtvis inte att man samtidigt som man gör informella insatser gör ideella insatser samt deltar i nätverk. Innebörden av detta blir att den som gör ideella insatser också kan ingå bland dem som gör informella insatser och deltar i nätverk, men däremot inte i gruppen som aldrig gjort ideella insatser.

För att underlätta läsningen ger vi här exempel på hur tabellen skall läsas. De två första raderna fångar upp könsvariabeln. Av männen arbetar 52,8% ideellt, 45% gör informella insatser, osv. Av kvinnorna arbetar 42% ideellt medan 46,6% gör informella insatser, osv.

I Bilaga 2 bifogas några grundläggande uppgifter som kan ge läsaren viktig kompletterande information om medborgarnas engagemang i ideella/frivilliga organisationer. Vi gör det genom att presentera ett urval av data från SCB:s senaste så kallade undersökningar av levnadsförhållanden där man ställer frågor om medlemskap och eventuell följande aktivitet, istället för att fråga om direkta insatser på det sätt som för övrigt görs i denna studie.

Bilaga 1

Tabell. Personer (16-84 år) som gör ideella/frivilliga insatser, informella insatser, deltar i nätverk samt de som aldrig gjort ideella insatser. 2009 (procent).

	Gör ideella insatser	Gör informella insatser	Deltar i nätverk	Har aldrig gjort ideella insatser
Samtliga	47,1	45,8	37,8	25,8
Kön	***		*	***
Män	52,8	45,0	34,8	21,3
Kvinnor	42,0	46,6	40,5	29,8
Ålder	***	*		***
16-29 år	39,5	39,9	35,9	35,8
30-44 år	58,4	48,0	35,2	19,1
45-59 år	45,1	49,5	39,4	23,4
60-74 år	47,4	49,3	40,7	24,1
75-84 år	34,6	33,7	38,5	34,6
Familjeförhållanden		*		***
Gift	47,0	50,1	39,2	21,2
Sammanboende	48,3	41,7	34,4	28,2
Ensamstående, men tidigare gift/sammanboende	48,4	45,3	39,6	28,3
Ensamstående	45,0	40,6	37,1	32,2
Hemmavarande barn	***			
Har hemmavarande barn	55,4	47,6	35,7	18,9
Boendeort		*		
Landsbygd	50,5	55,0	35,5	26,0
Samhälle med minst 500 invånare	55,1	49,3	29,4	24,1
Småstad upp till 10 000 invånare	43,1	45,6	42,5	27,2
Mellanstor stad	46,9	43,4	38,6	23,4
Storstad	42,9	41,4	39,1	30,1

	Gör ideella insatser	Gör informella insatser	Deltar i nätverk	Har aldrig gjort ideella insatser
Invandrarbakgrund	**			
Första generationens invandrare	32,6	49,6	37,2	34,6
Andra generationens invandrare (båda föräldrarna uppvuxna i annat land)	42,2	35,6	40,0	31,1
Typ av bostad	**			*
Äganderätt/andelslägenhet	51,4	47,3	38,5	22,7
Bostadsrätt	50,5	46,6	40,7	24,8
Hysesrätt/arrende	36,8	43,3	34,5	32,3
Utbildningsnivå	**		***	**
Grundskola/folkskola/enhetskola (obligatorisk skolutbildning)	40,7	39,3	28,4	34,4
Flickskola/realskola/fackskola/folkhögskola	47,4	45,7	40,5	28,4
Gymnasieskola	44,9	47,5	35,3	26,2
Högskola/universitet (akademisk utbildning)	54,9	49,1	46,7	17,8
Sysselsättning	**			***
Yrkesarbetar	50,1	47,5	38,3	21,5
Studerar	48,2	36,7	38,1	31,9
Varken yrkesarbetar eller studerar	39,3	44,1	36,4	32,5
Arbetsgivare			*	
Privatanställd	49,0	45,7	35,6	23,2
Offentliganställd	51,9	48,9	45,6	19,5
Egen företagare	50,0	57,6	27,3	22,7
Facklig tillhörighet	***		**	***
Medlem i LO	45,8	50,2	35,1	26,3
Medlem i TCO	58,2	47,9	50,7	15,1
Medlem i SACO	64,1	47,8	44,6	10,0
Medlem i annan fackförening	43,7	44,3	41,9	22,8

	Gör ideella insatser	Gör informella insatser	Deltar i nätverk	Har aldrig gjort ideella insatser
Individuell inkomst (före skatt)	**			***
Mindre än 120 000 kr	42,4	39,5	32,5	39,5
120 000 – 200 000 kr	43,9	45,8	37,4	25,8
200 000 – 250 000 kr	39,9	45,1	42,5	28,4
250 000 – 300 000 kr	50,3	48,4	38,5	19,9
300 000 – 375 000 kr	55,4	48,8	39,8	16,3
375 000 – 500 000 kr	62,8	51,3	43,4	10,6
500 000 kr eller mer	51,5	45,6	41,2	21,2
Politiska sympatier	**			***
Mer till vänster	50,3	42,4	39,3	23,2
I mitten	49,3	48,8	40,2	26,2
Mer till höger	45,8	49,6	37,7	23,0
Vet ej	31,9	39,5	25,2	44,1
Gudstjänstbesök	***	*	**	***
Ofta	70,8	56,7	46,7	10,0
Regelbundet	54,7	45,3	47,4	17,6
Sällan eller aldrig	43,2	44,6	35,1	28,9
Aktivitet på internet	**	**	***	**
Engagerar sig via internet, utanför det traditionella föreningslivet	56,0	52,9	52,1	17,4
Surfar och umgås över internet				
Mycket ofta	50,7	44,2	39,6	23,7
Ofta	48,5	47,5	37,7	25,2
Sällan	48,9	48,5	34,6	22,2
Aldrig	40,8	44,1	38,4	30,9

	Gör ideella insatser	Gör informella insatser	Deltar i nätverk	Har aldrig gjort ideella insatser
Umgänge med släkt och vänner		***		
Ofta	45,7	52,5	37,7	26,6
Regelbundet	50,6	42,0	37,4	26,5
Sällan eller aldrig	46,1	30,4	38,2	22,7
Hälsotillstånd	**	*	**	**
Mycket bra	52,9	48,4	44,3	20,1
Bra	45,8	45,2	33,9	26,9
Någorlunda	42,3	43,8	37,1	30,2
Dåligt	25,9	48,1	22,2	44,4
Mycket dåligt	9,1	0,0	9,1	72,7
Tillit	**		***	*
Man kan lita på de flesta	51,4	46,1	43,2	22,6
Man kan inte vara nog försiktig	42,2	48,1	29,0	29,8
Tveksam	39,8	39,8	35,3	31,3
Föräldrars engagemang i ideellt arbete	***		***	***
I stor utsträckning	57,6	51,7	43,9	12,6
I viss utsträckning	52,1	45,6	41,1	21,4
I liten utsträckning	43,6	43,0	40,2	28,6
Inte alls	39,0	44,2	26,8	37,0

***= p<.001. **= p<.01. *= p<.05.

Bilaga 2

Tabell 1. Medlem i en eller flera föreningar respektive aktiv i en eller flera föreningar. Redovisning efter ålder och kön. Procent.

Källa: SCB, undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).

	Medlem i en eller flera föreningar (inkl. fackförbund)	Medlem i en eller flera föreningar (exkl. fackförbund)	Deltar aktivt i en eller flera föreningar (inkl. fackförbund)	Deltar aktivt i en eller flera föreningar (exkl. fackförbund)
Samtliga 16-84 år	85,7	73,7	40,4	38,1
Alla män 16-84 år	86,1	75,2	43,0	40,6
Alla kvinnor 16-84 år	85,2	72,2	37,8	35,5
Samtliga 16+ år	85,3	73,7	40,1	37,7
Män 16+ år	86,1	75,5	42,8	40,4
Kvinnor 16+ år	84,5	72,0	37,3	35,1
Ålder				
16-24 år	67,1	62,1	34,7	34,3
25-34 år	83,6	66,5	32,8	31,1
35-44 år	91,6	75,0	42,8	38,6
45-54 år	91,1	73,2	42,3	38,7
55-64 år	92,8	80,0	44,3	40,8
65-74 år	88,5	85,2	49,6	48,6
75-84 år	81,1	77,4	34,0	33,7
85+ år	74,3	73,5	27,7	27,7

Tabell 2. Medlem i en eller flera föreningar respektive aktiv i en eller flera föreningar. Redovisning efter ålder och kön. Procent.

Källa: SCB, undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).

	Medlem i en eller flera föreningar (exkl. boendeföreningar)	Medlem i en eller flera föreningar (exkl. politiskt parti och boendeförening)	Deltar aktivt i en eller flera föreningar (exkl. boendeförening)	Deltar aktivt i en eller flera föreningar (exkl. politiskt parti och boendeförening)
Samtliga 16-84 år	81,4	81,0	36,8	36,3
Alla män 16-84 år	82,6	82,1	39,3	38,7
Alla kvinnor 16-84 år	80,1	79,9	34,2	33,8
Samtliga 16+ år	81,0	80,6	36,4	35,9
Män 16+ år	82,5	82,1	39,0	38,4
Kvinnor 16+ år	79,4	79,2	33,8	33,4
Ålder				
16-24 år	63,8	63,4	34,6	34,0
25-34 år	77,8	77,2	27,8	27,5
35-44 år	87,5	87,5	39,7	39,1
45-54 år	87,8	87,5	38,1	37,7
55-64 år	88,2	88,2	38,4	37,5
65-74 år	85,1	84,6	45,7	45,2
75-84 år	73,7	73,1	31,0	30,8
85+ år	68,4	67,9	24,8	24,8

Tabell 3. Föreningsaktiviteter 2008. Redovisning efter ålder och kön. Procent.

Källa: SCB, undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).

	Medlem i boendeförening	Medlemmar och deltar aktivt i boendeföreningens verksamhet	Medlem i idrotts- eller friluftsförening	Medlemmar och deltar aktivt i idrotts- eller friluftsföreningens verksamhet
Samtliga 16-84 år	30,2	7,4	31,9	15,5
Alla män 16-84 år	28,9	8,1	37,4	19,4
Alla kvinnor 16-84 år	31,4	6,7	26,3	11,5
Samtliga 16+ år	30,2	7,4	31,3	15,0
Män 16+ år	29,0	8,1	37,1	19,0
Kvinnor 16+ år	31,4	6,6	25,5	11,1
Ålder				
16-24 år	10,6	0,4	38,9	24,0
25-34 år	32,8	7,4	28,7	14,3
35-44 år	30,6	6,4	38,8	21,1
45-54 år	31,8	7,9	34,4	17,1
55-64 år	38,6	12,1	30,9	9,4
65-74 år	34,9	10,8	26,3	10,5
75-84 år	33,2	6,7	12,6	4,9
85+ år	31,8	6,5	13,5	1,1

Tabell 4. Föreningsaktiviteter 2008. Redovisning efter ålder och kön. Procent.
Källa: SCB, undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).

	Medlem i humanitär hjälporg., fredsorg. el annan grupp för internationella frågor	Medlemmar och deltar aktivt i humanitär org., fredsorg. eller liknande	Medlem i kultur-, musik-, dans- eller teaterföreningens verksamhet	Medlemmar och deltar aktivt i kultur-, musik-, dans- eller teater- föreningens verksamhet
Samtliga 16-84 år	12,7	2,7	10,0	5,9
Alla män 16-84 år	10,5	2,2	8,9	5,3
Alla kvinnor 16-84 år	15,0	3,2	11,1	6,6
Samtliga 16+ år	12,7	2,7	9,9	5,9
Män 16+ år	10,4	2,2	8,8	5,3
Kvinnor 16+ år	15,0	3,2	10,9	6,4
Ålder				
16-24 år	5,9	1,7	6,8	4,6
25-34 år	13,2	2,0	6,1	3,7
35-44 år	12,6	1,8	7,0	4,4
45-54 år	13,5	2,4	9,6	5,9
55-64 år	15,6	3,1	14,0	7,7
65-74 år	15,7	5,4	19,5	11,8
75-84 år	13,4	4,0	7,9	3,3
85+ år	11,3	2,0	6,4	3,0

Tabell 5. Föreningsaktiviteter 2008. Redovisning efter ålder och kön. Procent.
Källa: SCB, undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).

	Medlem i grupp/förening inom svenska kyrkan eller annat religiöst samfund	Medlemmar och deltar aktivt i grupp/förening inom svenska kyrkan eller annat religiöst samfund	Medlem i invandrarorganisation 1) Notera: Frågan ställs enbart till personer med utländsk bakgrund	Medlemmar och deltar aktivt i invandrarorganisationens verksamhet 1) Se föregående notering
Samtliga 16-84 år	11,1	5,0	6,9	2,6
Alla män 16-84 år	9,8	4,0	8,7	5,1
Alla kvinnor 16-84 år	12,4	6,0	5,3	0,3
Samtliga 16+ år	11,2	5,0	6,9	2,6
Män 16+ år	9,9	4,0	8,7	5,1
Kvinnor 16+ år	12,5	6,1	5,3	0,3
Ålder				
16-24 år	10,0	3,1	2,8	1,0
25-34 år	10,5	4,3	5,7	2,1
35-44 år	11,1	5,1	8,3	2,0
45-54 år	8,5	4,6	7,0	3,0
55-64 år	9,9	5,2	7,7	1,7
65-74 år	15,6	7,1	7,7	1,7
75-84 år	15,7	6,8	..	..
85+ år	15,0	7,0	..	..

..= Uppgit alltför osäker för att redovisas

Tabell 6. Föreningsaktiviteter 2008. Redovisning efter ålder och kön. Procent.
Källa: SCB, undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).

	Medlem i pensio- näringsförening. 2) <i>Notera: Frågan ställs enbart till personer som är 65+ år</i>	Medlemmar och deltar aktivt i pensionärsfören- ingens verksamhet. 2) Se föregående notering	Medlem i någon/ några andra förening(ar) än de tidigare nämnda	Medlemmar och deltar aktivt i denna/ dessa andra förening(ar)s verksamhet
Samtliga 16-84 år	44,3	15,3	29,9	15,9
Alla män 16-84 år	38,3	10,4	31,7	18,3
Alla kvinnor 16-84 år	49,6	19,8	28,2	13,5
Samtliga 16+ år	44,7	15,0	29,8	15,7
Män 16+ år	40,2	10,6	31,7	18,1
Kvinnor 16+ år	48,5	18,6	28,0	13,3
Ålder				
16-24 år	.	.	18,9	11,0
25-34 år	.	.	22,7	12,3
35-44 år	.	.	29,2	14,6
45-54 år	.	.	31,5	17,7
55-64 år	.	.	38,3	19,7
65-74 år	42,9	14,9	38,4	22,7
75-84 år	46,5	15,9	31,2	12,7
85+ år	47,7	13,1	26,0	7,6

. = Ej tillgänglig uppgift

Tabell 7. Medborgerliga aktiviteter 2008. Redovisning efter ålder och kön. Män, kvinnor och båda könen 16 år och äldre 2008. Procent.
Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).

	Medlem i politiskt parti	Är aktiv i politiskt parti
Samtliga 16-84 år	5,2	1,4
Alla män 16-84 år	6,2	1,6
Alla kvinnor 16-84 år	4,3	1,2
Samtliga 16+ år	5,4	1,3
Män 16+ år	6,4	1,6
Kvinnor 16+ år	4,3	1,1
Ålder		
16-24 år	3,0	0,9
25-34 år	3,0	0,8
35-44 år	3,2	1,1
45-54 år	4,8	1,2
55-64 år	6,3	1,7
65-74 år	11,1	3,2
75-84 år	8,3	0,7
85+ år	9,3	0,4

Litteratur

- Busch Zetterberg, K. (1996). *Det civila sambället i socialstaten* Socialstatsprojektet 1996:2, Stockholm: City University Press.
- Cohen, J.L. (2007). Civil Society and Globalisation: Rethinking the Categories, I L. Trägårdh (red.), *State and Civil Society in Northern Europe, The Swedish Model Reconsidered*, New York: Berghahn Books.
- Chappell, N., & Blandford, A. (1991). Informal and formal care: Exploring the Complementarity. I *Ageing and Society*, 11, 299-317.
- von Essen, J (2008). *Om det ideella arbetets betydelse – en studie om människors livsåskådningar* (Diss.). Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Faith and Ideologies 18. Uppsala: Uppsala Universitet
- Eurofamcare. (2009). *Services for Supporting Family Carers of Older Dependents in Europe: Characteristics, Coverage and Use. The Trans-European Survey Report*. Deliverable Nr 19.
- Gaskin, K & Davis Smith, J (1995) *A new civic Europe? A study of the extent and role of volunteering*. London: Volunteer Center UK.
- Habermann, U (2001) En nordisk frivillighet? Om motiver til frivillighet i fem nordiske lande. I L S Henriksen & B. Ibsen, (red.) *Frivillighedens udfordringer – nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Hansson, J-H., Jegermalm, M., & Whitaker, A. (2000). *Att ge och ta emot hjälp. Anböringsatser för äldre och anhörigstöd – en kunskapsöversikt*. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie nr 15, Ersta Sköndal högskola.
- Hooghe, Marc (2003) Participation in Voluntary Associations and Value Indicators: The Effect of Current and Previous Participation Experiences. I *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 32, 47-69.
- Horowitz, W. (1985). Family caregiving to the frail elderly. I *Annual Review of Gerontology and Geriatrics*, 5, 194-245.
- Hustinx, L. (2010) Institutionally Individualized Volunteering: Toward a Late Modern Re-construction? I *Journal of Civil Society*, 2
- Häll, L. (1997) Politiska resurser och aktiviteter. I *Rapport nr 91 Välfärd och ojämlikhet i 20-årsperspektiv 1975-1995*. SCB
- Jegermalm, M., & Jeppsson Grassman, E. (20009a). Patterns of Informal Help and Caregiving in Sweden: a 13-year Perspective. I *Social Policy & Administration*, 43, 7, 681-701.

- Jegermalm, M., & Jeppsson Grassman, E. (2009b). Caregiving and Volunteering among Older People in Sweden – Prevalence and Profiles. I *Journal of Aging & Social Policy*, 21, 4 352-373.
- Jegermalm, M., & Jeppsson Grassman, E. (2009c). Äldres engagemang i civilsamhället: roller och profiler. I *Tredje åldern – Sociala aspekter och medborgarskapet*. Gynnerstedt, K., & Wolmesjö, M. (red). Malmö: Gleerups förlag.
- Jeppsson Grassman, E. (1993). *Frivilliga insatser i Sverige – en befolkningsstudie*. I SOU 1983:82. Stockholm: Fritzes förlag.
- Jeppsson Grassman, E. (1997) *För andra och för mig. Det frivilliga arbetets innebörder*. Sköndalsinstitutets skriftserie, nr.8. Ersta Sköndal Högskola.
- Jeppsson Grassman, E. (2001), *Medmänniska och anhörig – en studie av informella hjälpinsatser*. Sköndalsinstitutets skriftserie nr 17. Ersta Sköndal högskola.
- Jeppsson Grassman, E. (2003). Anhöriginsatser och medborgarengagemang. I Jeppsson Grassman, E. (red.). *Anhörigskapets uttrycksformer*. Lund: Studentlitteratur.
- Jeppsson Grassman, E. & Svedberg, L. (1995) Frivilligt socialt arbete i Sverige – både mer och mindre. I Erik Amnå (red.) *Medmänsklighet att hyra. Åtta forskare om ideell verksamhet*. Örebro: Libris.
- Jeppsson Grassman, E. and L. Svedberg (1996), 'Voluntary Action in a Scandinavian Social Welfare Context: The Case of Sweden', I *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25, 415-427.
- Jeppsson Grassman, E., & Svedberg, L. (1999). Medborgarskapets gestaltningar – insatser i och utanför föreningslivet]. I E. Amnå (red.). *SOU 1999:84, Civilsamhället*.
- Jeppsson Grassman, E., & Svedberg, L. (2007). Civic Participation in a Scandinavian Welfare State: Patterns in Contemporary Sweden. I L. Trägårdh (Ed.). *State and Civil Society in Northern Europe. The Swedish Model Reconsidered*. New York: Berghahn Books.
- Lamura, G., Döhner, H., & Kofahl, C. (2008). *Family Carers of Older People in Europe. A Six-Country Comparative Study*. Hamburg: Lit Verlag.
- Lingsom, S. (1997). *The substitution issue. Care policies and their consequences for family care*. (Diss.). Norwegian Social Research: NOVA-Rapport 6/1997.
- Lorentzen, H. (2001) . Frivillighet i forandring. Om forholdet mellom sivile felleskap og moderniteten. I Henriksen L S & Ibsen B. *Frivillighedens udfordringer – nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer*. Odense: Odense universitetsforlag.
- Lundström, T., & Wijkström, F. (1997). *The Nonprofit Sector in Sweden*. Manchester: Manchester University Press.
- Lundåsen, S. (2005). *Frivilliga insatser och hälsa*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut. .

- Minkler, M., & Holstein, M.B. (2008). From Civil Rights to ...Civic Engagement? Concerns of two older critical gerontologists about a "new social movement" and what it portends. I *Journal of Aging Studies*, 22, 196-204.
- National Alliance for Caregiving and the American Association of Retired Persons. (2004). *Family Caregiving in the U.S. Findings from a National Survey. Final Report*. Washington, DC: American Association of Retired Persons.
- Olsson, L-E., Svedberg, L., & Jeppsson Grassman, E. (2005). *Medborgarnas insatser och engagemang i civilsambället – Några grundläggande uppgifter från en ny befolkningsstudie*. Justitiedepartementet.
- Parker, G., & Lawton, D. (1994). *Different Types of Care, Different Types of Carer: Evidence from the General Household Survey*. London: HMSO.
- Salamon, L. M., & Anheier, H. K. (1997). *Defining the Nonprofit Sector: A Cross-national Analysis*. Johns Hopkins Nonprofit Sector Series 4. Manchester and New York: Manchester University Press.
- Sand, A-B. (2007). *Äldreomsorg. Mellan familj och sambälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Sommerstad, L. (1995) En utopi för medelklassens män? I Trägårdh L. (red) *Civilt sambälle kontra offentlig sektor*. Stockholm: SNS förlag.
- Stark, A & Hamrén R. (2000). *Friviligarbetets kön. En översikt*. Åjour nr 5, Svenska kommunförbundet.
- Sundström, G., Johansson, L., & Hassing, L. B. (2002). The Shifting Balance of Long-Term Care in Sweden, I *Gerontologist*, 42, 350-355.
- Svedberg, L. (2001) Spelar ideella och informella insatser någon roll för svensk välfärd? I Marta Szebehely. (red) *SOU 2001:52*. Stockholm: Fritzes
- Szebehely, M., & Trydegård, G-B. (2007). Omsorgstjänster för äldre och funktionshindrade: skilda villkor, skilda trender. I *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2-3, 197-218.
- SCB (2008). *Levnadsnivåundersökningar*.
- SOU 1993:82 *Frivilligt socialt arbete Kartläggning och kunskapsöversikt*.
- Vogel, J. m.fl. (2003). *Föreningslivet i Sverige*. Rapport nr 98, Statistiska Centralbyrån.
- Wollebaek D. (2009). *Change in Local Voluntary Associations*. Department of Comparative Politics, University of Bergen (Diss).

Publikationer från enheten för forskning om det civila samhället

Publikationer i urval

- Anne Tokie, Henning Cecilia, Jegermalm Magnus, Lowenstein Ariela, McCall Mary & Scharlach Andrew (under utgivning). International Perspectives on Home/Community-Based Care Policies in the 21st Century: The Shifting Roles of Governments, Markets, and Civil Society in Israel, Japan, Sweden and the United States. I *Journal of Aging & Social Policy*.
- Forssell Emilia (under utgivning). Anhörigomsorg i migrantfamiljer. Integrationsprocesser och kulturalisering. I *Invandrarskap inom äldreomsorg och -omsorg*, Magnusón, Finnur & Torres, Sandra (red.). Malmö: Gleerups förlag.
- Henriksen L S och Svedberg L. (under utgivning). Volunteering and Social Activism: Moving Beyond the Traditional Divide? I *Journal of Civil Society*, 2, 2010.
- Hvenmark Johan (under utgivning), Members as Democratic Owners and Profitable Customers: on Changing Perceptions of Membership and the Commercialization of CSOs. In *A Panacea for all Seasons?*. Baden-Baden: Nomos
- Jegermalm Magnus och Jeppsson Grassman Eva (under utgivning). Äldres engagemang i civilsamhället: roller och profiler. I *Tredje åldern – Sociala aspekter och medborgarskapet*. Gynnerstedt, K., & Wolmesjö, M. (red.). Malmö: Gleerups förlag.
- Jegermalm Magnus och Jeppsson Grassman Eva (under utgivning). Informal Caregiving as Civic Engagement? Patterns of Unpaid Activities among Older People in Sweden. I *The Gerontologist*.
- Whitaker Anna (under utgivning). The body as existential midpoint - the aging and dying body of nursing home residents. I *Journal of Aging Studies*.
- Svedberg Lars och Olsson Lars-Erik (2010). Voluntary Organisations and Welfare Provision in Sweden – Voice and Social Service. I Ewers, Adalbert & Zimmer Anette (red) *Third Society Organizations Facing Turbulent Environments: Sports, Culture and Social Services in Germany, Italy, U.K., Poland, and Sweden*. Baden-Baden: Nomos Verlag.
- Forssell Emilia (2009). Engagerande föreningar. Om integrationsarbete för unga och gamla i civilsamhället. I *Invandrare & Minoriteter*. 30-33, 2.
- Jegermalm Magnus och Jeppsson Grassman Eva (2009). Patterns of Informal Help and Caregiving in Sweden: a 13-year Perspective. I *Social Policy & Administration*, 43, 7, 681-701.

- Jegermalm Magnus och Jeppsson Grassman Eva (2009). Caregiving and Volunteering among Older People in Sweden – Prevalence and Profiles. I *Journal of Aging & Social Policy*, 21, 4, 352-373.
- Lundåsen Susanne och Thorleif Pettersson (2009). Att mäta tillit: teori och metodproblem. I Lars Trägårdh (red). *Tilliten i det moderna Sverige. Den dumme svensken och andra mysterier*. Stockholm: SNS förlag.
- Olsson, Lars-Erik, Nordfeldt, Marie, Larsson, Ola och Kendall, Jeremy (2009). Sweden: When strong third sector historical roots meet EU policy processes. I J. Kendall (red.) *Handbook of third sector policy in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Pestoff Victor (2009). Towards a Paradigm of Democratic Participation: Citizen Participation and Co-Production of Personal Social Services in Sweden, in *Annals of Public and Cooperative Economics*, v. 80/2: 197-224.
- Pestoff Victor (2009). Democratic Governance, Co-Production and the Role of the Third Sector in Providing Personal Social Services in Sweden, in *Panorama Social*, No. 9.
- Pettersson Thorleif och Susanne Lundåsen (2009). Tillit, medborgaranda och kommunpolitik. I Lars Trägårdh (red). *Tilliten i det moderna Sverige. Den dumme svensken och andra mysterier*. Stockholm: SNS förlag.
- Segnestam Larsson Ola (2009). Folkbildning as Ideology. I Bron Jr. M et al (red). *The State, the Civil Society and the Citizen. Exploring relationships in the field of adult education in Europe*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Svedberg Lars och von Essen, Johan (2009). Om självförverkligande och samhällsnytta – forskning kring det ideella arbetet. I Sjökvist, Inger (red). *Det ger mig så mycket. 28 röster om ideellt arbete*. Stockholm: Liv i Sverige.
- Trägårdh Lars (2009) (red). *Tilliten i det moderna Sverige. Den dumme svensken och andra mysterier*. Stockholm: SNS förlag.
- Trägårdh Lars (2009). Den dumme svensken och allemansrättens magi. I Lars Trägårdh (red). *Tilliten i det moderna Sverige. Den dumme svensken och andra mysterier*. Stockholm: SNS förlag.
- Trägårdh Lars och Johan Vamstad (2009). *Att ge eller att beskattas. Avdragsrätt för gåvor till ideell verksamhet i Sverige och andra länder*. Stockholm: Sektor3 - Tankesmedjan för det civila samhället.
- Whitaker, A. (2009) Family involvement in the institutional eldercare context. Towards a new understanding. *Journal of Aging Studies*, 23(3).
- Whitaker, Anna (2009). *Åldrande, död och anhöringskap inom äldreomsorgen*. Malmö: Gleerups förlag.
- Åberg, Pelle (2009). Co-operating across borders. Adult education and transnational civil society co-operation. I Bron Jr, Michal - Guimarães, Paula - Vieira de Castro, Rui (red) *The State, Civil Society and the Citizen - Exploring Relationships in the Field of Adult Education in Europe*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.

- Börjesson, Bengt (2008). *Förstå socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Liber.
- Engel Charlotte. (2008) Diakoni – för vilka och varför? Ett kyrkans dilemma. I E. Blennberger & M.J. Hansson (red.) *Diakoni. Historik, ideologi och praktik*. Stockholm: Verbum förlag.
- Gullberg, Eva och Waltersson Kent (2008). Ungdomar – hot eller löfte? I *Konsten att bry sig om. Föreningslivets betydelse för unga, kommunerna och staten. Ungdomsstyrelsens skrifter 2008:7*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Jegermalm, Magnus (2008). *Informal Care and Support for Carers: The Case of Sweden*. Saarbrücken: VDM Verlag.
- Karlsson, Magnus (2008). *Arbetsinriktad rehabilitering för personer med psykiska funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Kassman, Anders (2008). Främjande ungdomsverksamhet i civilsamhälle, staten och kommunerna. I *Konsten att bry sig om. Föreningslivets betydelse för unga, kommunerna och staten. Ungdomsstyrelsens skrifter 2008:7*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Larsson, Jan (2008). *Folkhemmet och det europeiska huset. Svensk välfärdsstat i omvandling*. Stockholm: Hjalmarsson & Högberg Bokförlag.
- Olsson, Lars-Erik och Nordfeldt, Marie (2008). Homelessness and the Tertiary Welfare System in Sweden - The Role of the Welfare State and Non-profit Sector. I *European Journal of Homelessness*. Volume 2.
- Olsson, Lars-Erik (2008). Civila samhället och utsatta medborgare; exemplet hemlöshet. I *Socialmedicinsk tidskrift* nr 1/2008.
- Olsson, Lars-Erik (2008). *Frivilligt arbete bland äldre och hälsa - Medborgarundersökning 2005*. Vårdalsstiftelsen.
- Svedberg, Lars och Trägårdh Lars (2008). Det civila samhället, ungdomarna och välfärden. I *Konsten att bry sig om. Föreningslivets betydelse för unga, kommunerna och staten. Ungdomsstyrelsens skrifter 2008:7*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Trägårdh Lars (2008). Det civila samhällets karriär som vetenskapligt och politiskt begrepp i Sverige. I *Tidskrift för samfunnsforskning* nr 4.
- Pestoff, Victor (2008). *A Democratic Architecture for the Welfare State. Promoting citizen participation, the third sector and co-production*. London & New York: Routledge.
- Pestoff, Victor & Taco Brandsen (red) (2008). *Co-production. The Third Sector and the Delivery of Public Services*. London & New York: Routledge.
- Brandsen, Taco & Victor Pestoff (2008). Co-production. The Third Sector and the Delivery of Public Services. An Introduction. I *Co-production. The Third Sector and the Delivery of Public Services*; V. Pestoff & Brandsen, T. (red). London & New York: Routledge.
- Pestoff, Victor (2008). Citizens and Co-production of Welfare Services: Childcare in eight European countries. I *Co-production. The Third Sector and the Delivery of Public Services*; V. Pestoff & Brandsen, T. (red). London & New York: Routledge.

- Pestoff, Victor, S. Osborne, & T. Brandsen (2008). Patterns of Co-production in Public Services: Some concluding thoughts. I *Co-production. The Third Sector and the Delivery of Public Services*; V. Pestoff & Brandsen, T. (red). London & New York: Routledge.
- Pestoff, Victor (2008). Co-production, the third sector and functional representation in Sweden. I *The Third Sector in Europe. Prospects and challenges*, Osborne, S. (red). London & New York: Routledge.
- Pestoff, Victor (2008). Democratic Governance: Co-Production, the Third Sector and Citizen Participation in the Provision of Social Services, *Good Governance Quarterly*.
- Pestoff, Victor (2008). *Democratizing Medical and Health Care – the Japanese Example, solicited by the Institute of Nonprofit Health Care Cooperation*. INHCC Review: Nagano: Japan.
- Pettersson, Thorleif (2008). Religious commitment and socio-political orientations. Different patterns of compartmentalisation Among Muslims and Christians. I J Haynes (red), *The Handbook of Religion and Politics*, (ed) Jeff Haynes, London: Routledge.
- Pettersson, Thorleif (2008). Changing Swedish Civic Orientations: From solidarity to Activism. I T Pettersson & Y Esmer (red) *Changing Values, Persisting Cultures*. Leiden: Brill
- Pettersson, Thorleif (2008). *Unga sjunga med de gamla. En jämförande analys av grundläggande värderingar och uppfattningar om demokrati och politik bland blivande vuxna från 24 länder*. Rapport 08-53, SKB AB, Stockholm.
- Whitaker, Anna (2008) Anhörigskap och anhörigstöd i särskilt boende. *Fokus på anhöriga*, nr 7. Stockholm: Socialstyrelsen, Äldreenheten.
- Börjeson Martin och von Essen Johan (2007). *Det sociala ledarskapet*. FoU-rapport 2007:3. Riksidrottsförbundet.
- Jeppsson Grassman Eva och Svedberg Lars (2007). Civic Participation in the Welfare State: Patterns in Contemporary Sweden. I Trägårdh Lars (red.) *State and Civil Society in Northern Europe: The Swedish Model Reconsidered*. New York: Berghahn Books.
- Johansson Göran (2007). *Annars får man inte vara med. Missbrukarvård och kulturens täckelse – exemplet romer*. Forskningsrapport nr 1 2007. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse.
- Kassman Anders (2007). Mottagningen av sökande till Enheten för hemlösa i Stockholm. I Cecilia Löfstrand och Marie Nordfeldt (red.) *Bostadslös! Lokalpolitik och praktik*. Malmö: Gleerups förlag.
- Kassman Anders och Eva Franzén (2007). Unga vuxna utanför både skola och arbetsliv - nya etableringsmönster eller början till social utslagning? I *Agoras årsbok*. Stockholm: Agora.
- Kassman Anders och Eva Franzén (2007). Unga vuxna utan känd sysselsättning - Är det ett problem? I Jonas Olofsson (red.) *Utbildningsvägen - vart leder den? Om ungdomar, yrkesutbildning och försörjning*. Stockholm: SNS förlag.

- Knutagård Marcus och Nordfeldt Marie (2007). Natthärbäret som vandrande lösning. I *Sociologisk forskning* nr 4 2007.
- Löfstrand Cecilia och Nordfeldt Marie (red.) (2007). *Bostadslös! Lokalpolitik och praktik*. Malmö: Gleerups förlag.
- Olsson, L-E (2007). *Frivilligt arbete inom idrotten. Möjlighet och ofrånkomlighet*. Riksidrottsförbundet 2007:4. Stockholm.
- Olsson L-E, (2007). Kristna organisationer och hemlöshet - relik eller nisch i det generella välfärdssystemet. I *Bostadslös! Lokalpolitik och praktik*. Löfstrand & Nordfeldt (red.). Malmö: Gleerups förlag.
- Svedberg, Lars och Trägårdh Lars (2007). Ungdomar, civilsamhälle och välfärd. I *Fokus 07*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Trägårdh Lars (red.) (2007). *State and Civil Society in Northern Europe: The Swedish Model Reconsidered*. New York: Berghahn Books.
- Trägårdh Lars (2007). The 'Civil Society' Debate in Sweden: The Welfare State Challenged. I Lars Trägårdh (red), *State and Civil Society in Northern Europe: The Swedish Model Reconsidered*, London and New York: Berghahn Books.
- Åberg, Pelle (2007). (Re-)Building Adult Education through Transnational Cooperation. I Vieira de Castro, Rui - Guimarães, Paula - Bron Jr, Michal - Martin, Ian - Oliveira, Raquel (reds.) *Changing Relationships between the State, the Civil Society and the Citizen: Implications for Adult Education and Adult Learning*. Braga: Unit for Adult Education, University of Minho.
- Berggren Henrik och Trägårdh Lars (2006). *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. Stockholm: Norstedt.
- Blennberger Erik (2006). Etik för socialt arbete. I Anna Meeuwisse, Sune Sunesson och Hans Swärd(red.) *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Börjeson Bengt (2006). Socialarbetaren och kunskapsneurosen. I Björn Blom, Stefan Morén och Lennart Nygren (red.) *Kunskap i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Börjeson Bengt, Börjeson Martin och Svedberg Lars (2006). Att utveckla kunskapen i socialt arbete genom att återigen sätta praktiken i centrum. I Anna Meeuwisse, Sune Sunesson och Hans Swärd (red.) *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Christiansson Elisabeth (2006). *Kyrklig och social reform. Motiveringar till diakoni 1845-1965*. Stockholm: Artos & Norma.
- Forsell Emilia, Olsson Lars-Erik och Grosse Julia, (2006). *Välfärdens offentliga organisering och utsatta medborgare. En kunskapsgenomgång och empirisk studie av medborgares erfarenheter av välfärdsorganisationers inriktning och praktiska utformning*. SOU.

- Habermann Ulla, Ottesen Laila, Pfister Gertrud & Skristad Berit (2006): *Det löser sig selv (?) - om idræt og kvindeligt lederskab*. I Idræthistorisk Årbog 2005. Institut for Idræt, Københavns Universitet.
- Jegermalm, Magnus (2006). Informal care in Sweden: a typology of care and caregivers. *International Journal of Social Welfare*. Volym 15, nr 4, sid. 332-343.
- Karlsson Magnus (2006). *Självhjälpsgrupper – teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundåsen, Susanne (2006). Föreningars betydelse för valdeltagande. I Svedberg, Lars & Trägårdh, Lars, *Det civila samhället som forskningsfält*. Stockholm: Riksbankens Jubileumsfond/Gidlunds.
- Nordfeldt Marie och Olsson Lars-Erik (2006) Trösklar och gränshinder på bostadsmarknaden. I Paulina de los Reyes (red.) *Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet*, SOU 2006:37.
- Olsson Lars-Erik och Svedberg Lars (2006). Det ideella engagemanget i Sverige. I *Sambället är större än staten*. Stockholm: Forum för Frivilligt Socialt Arbete.
- Svedberg Lars (2006). Mer omfattande insatser än någonsin. I *Svensk kyrkotidning*, nr 5-6.
- Svedberg Lars och Vamstad Johan (2006). The civil society and the provision of welfare – ideological visions and social realities. I Aila-Leena Matthies (ed.) *Nordic civic society organisations and future of welfare services - A model for Europe?* Nordic Research Council. Tema Nord 2006. Köpenhamn.
- Svedberg Lars & Lars Trägårdh (red.) (2006). *Det civila samhället som forskningsfält. Nya avhandlingar i ett nytt sekel*. Riksbankens Jubileumsfond i samarbete med Gidlunds förlag.
- Svedberg Lars & Lars Trägårdh (red.) (2006). Introduktion. I *Det civila samhället som forskningsfält. Nya avhandlingar i ett nytt sekel*. Riksbankens Jubileumsfond i samarbete med Gidlunds förlag.
- Trägårdh Lars (2006). ”Staten och samhället: Från SSUs folkrörelser till Timbros civilsamhälle” i Håkan A. Bengtsson (red) *I rörelse. Folkrörelse och demokratin*. Stockholm: Atlas.
- Blennberger Erik (2005). Offentlig och ideell sektor - partners för ett gott samhälle. I *Gatljus*, nr 3, sid. 8-10.
- Blennberger Erik (2005). *Etik i socialpolitik och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Franzén Eva M. och Kassman Anders (2005). Longer-term Labour-market Consequences of Economic Inactivity during Young Adulthood: A Swedish National Cohort study i *Journal of Youth Studies*. Volym 8, nr 4, sid. 403-424.
- Habermann Ulla, Ottesen Laila & Skristad Berit (2005): It will solve itself(?) - on the attitudes of Scandinavian sports managers towards equal opportunities. I Annette R. Hofmann & Else Trangbæk (ed.): *International Perspectives on Sporting Women in Past and Present*. Institut for Idræt, Köpenhamns Universitet.

- Johansson Göran (2005). *Påverkan eller total förändring? Kritik av en förhållning med avstamp i ett program mot missbruk och kriminalitet*. Statens institutionsstyrelsens forskningsråd.
- Kassman, Anders & Eva Franzén (2005). Longer-term Labour-market Consequences of Economic Inactivity. I *Journal of Youth Studies* vol 8, no 4, s 403-424.
- Lundåsen, Susanne (2005). *Frivilliga insatser och hälsa*. Statens Folkhälsoinstitut.
- Olsson L-E, Svedberg L och Jeppsson Grassman E, (2005). *Medborgarnas insatser och engagemang i civilsamhället*. Regeringskansliet, Justitiedepartementet.
- Svedberg Lars (2005). Några karaktäristika och utvecklingsdrag för frivilligt socialt arbete. I *Socialstyrelsen och den sociala ideella sektorn*. Socialstyrelsen.
- Svedberg Lars (2005). Det civila samhället och välfärden. I Erik Amnå (red.) *Civilsamhället - några forskningsfrågor*. Hedemora: Riksbankens Jubileumsfond och Gidlunds förlag.
- Will C, Crowhurst I, Larsson O, Olsson L-E and Nordfeldt M, (2005). The challenges of translation: the Convention and debates on the future of Europe from the European third sectors. *Third Sector European Policy Working Paper, no 12*. London, London School of Economics and Political science.
- Börjeson Bengt (2004). Från Skås försök. En diskussion om relationen kunskap och social praktik. I: *Perspektiv på kunskapsutveckling inom socialtjänsten*. Socialstyrelsen.
- Börjeson Bengt (2004). A Breakthrough for a New Way of Thinking and Acting - the Development of Child Welfare and Childcare in the Republic of Belarus. I Sven Trygged (red): *Orphaned Children in Belarus*. Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet.
- Börjeson Bengt (2004). Freud och Sartre. Steg på väg mot tystnaden. I: Staffan Selander(red): *Text och tolkning*. Göteborg: Daidalos förlag.
- Börjeson Bengt (2004). Skolan i samhället – om strukturer av social exkludering I: *För oss tillsammans - Om utbildning och utvecklingsstörning*. SOU 2004:98.
- Hammare Ulf (2004). *Kompetens i de sociala professionerna - en pilotstudie*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Holmberg Carin och Enander Viveka (2004). *Varför går hon?- Om våldsutsatta kvinnors uppbrottsprocesser*. Ystad: Kabusa Böcker.
- Jegermalm Magnus (2004). Informal care and support for carers in Sweden: patterns of service receipt among informal caregivers and care recipients. I *European Journal of Social Work*. Volym 7, nr 1, sid. 7-24.
- Karlsson Magnus (2004). Rehabiliterings- och självhjälpsinsatser för och av personer med psykisk sjukdom – En kvalitativ studie av Fountain House i Stockholm. I *Socialmedicinsk tidskrift*, nr 4, sid. 370-379.
- Karlsson Magnus (2004). Klubbhus - övergångsanställning vid ett klubbhus, möjlig rehabiliterande insats för personer med psykisk sjukdom? I *Svensk rehabilitering*, nr 4, sid. 370-379.

- Blennberger Erik (2003). Etik för politik – med äldrepolitik som exempel. I *SOU 2003:91, bil A. Äldrepolitik för framtiden*.
- Cederlöf Siv-Britt (2003). *Att arbeta med patriarkala familjer*. Kommunförbundet Stockholms län.
- Hammare Ulf och Stenbacka Susan (2003). *Socialt inriktade organisationer som arbetar mot missbruk - vilka är de, vad gör de och vad vet forskarna?* Socialstyrelsen.
- Holmberg Carin och Bender Christine (2003). *Det är något speciellt i den här frågan” – Om det lokalpolitiska samtalet om mäns våld mot kvinnor*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Jeppsson Grassman Eva (red.) (2003). *Anhöringskapets uttrycksformer*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundström Tommy och Svedberg Lars (2003). The Voluntary Sector in a Social Democratic Welfare State - The Case of Sweden. I *Journal of Social Policy*, årgång 32, nr 2.
- Svedberg Lars (2003). Att vara sårbar och få en marginell ställning. I Eva Jeppsson Grassman m fl *Att drabbas och att forma sitt liv*. Lund: Studentlitteratur.
- Svedberg Lars och Jeppsson Grassman Eva (2003). Frivilligt socialt arbete i Sverige. Vad vet vi efter 10 års forskning. I *Jubileumsskrift 2003, Forum för frivilligt socialt arbete*.
- Jegermalm Magnus (2002). Direct and Indirect Support for Carers. Patterns of Support for Informal Caregivers to Elderly People in Sweden. I *Journal of Gerontological Social Work*, volym 38, nr 4, sid. 67-84.
- Jeppsson Grassman Eva och Svedberg Lars (2002). Frivilligt socialt arbete i Sverige. Betydelsefullt men löser inte välfärdens dilemma. I *Socionomen* nr 4, sid.1-5.
- Johansson Göran (2002). *Bete sig normalt – positioner, perspektiv och problem i den vuxna familjehemsvården*. Statens institutionsstyrelses forskningsråd.
- Karlsson Magnus, Jeppsson Grassman Eva och Hansson Jan-Håkan (2002). Self-help Groups in the Welfare State: Treatment Program or Voluntary Action? I *Nonprofit Management and Leadership*, volym 13, nr 2, sid. 155-167.
- Nordfeldt Marie och Söderholm Johan (2002). *Frivilligorganisationer som uppdragstagare. Vad betyder det för brukarna?* Socialstyrelsen.
- Hammare Ulf och Lundström Tommy (2001). *Socialt inriktade barn- och ungdomsorganisationer. En kunskapsöversikt*. Socialstyrelsen.
- Svedberg Lars och Jeppsson Grassman Eva (2001). Frivilliga insatser i svensk välfärd – med utblickar mot de nordiska grannländerna. I Bjarne Ibsen och Lars Skov Henriksen (red.): *Antologi om frivilligt arbejde*. Odense: Odense universitetsforlag.
- Svedberg Lars (2001). Spelar ideella och informella insatser någon roll för svensk välfärd? I Marta Szebehely (red.) *SOU 2001:52. Välfärdstjänster i omvandling*. Forskarantologi från Kommittén Välfärdsbokslut.

- Johansson Göran (2000). *Twång och tillit. LVM-vård som kulturell ingenjörskonst – exemplet Hornö*. Stockholm: Statens institutionsstyrelses forskningsråd.
- Blennberger Erik, Hansson Mats J., Stål Rolf (1999). *Diakoni – teologi, ideologi, praxis*. Tro & Tanke 1999:2. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd.
- Jeppsson Grassman Eva och Svedberg Lars (1999). Medborgarskapets gestaltningar – insatser i och utanför föreningslivet. I Erik Amnå (red.) SOU 1999:84. *Civilsambället. Demokratiutredningens forskarvolym nr. 8*.
- Whitaker Anna (1999). *I livets slutskede: Frivilligsamverkan i vården*. Socialstyrelsen.
- Holmberg Carin och Bender Christine (1998). *Våld mot kvinnor – män i kris*. SoS-rapport 1998:6. Stockholm: Fritzes förlag.
- Johansson Göran (1998). *Måttligt eller meningsfullt*. Folkhälsoinstitutet.
- Lundström Tommy och Svedberg Lars (1998). Svensk frivillighet i internationell belysning – en inledning. I *Socialvetenskaplig Tidskrift*, årgång 5, nr 2-3.
- Svedberg Lars (1998). *Marginella positioner – kritisk granskning av begrepp, teori och empiri*. Stockholm: Epidemiologiskt centrum.
- Lundström Tommy och Wijkström Filip (1997). Defining the Nonprofit Sector: Sweden. I Salomon M Lester och Anheier K Helmut (ed). *Defining the Nonprofit Sector. A Cross-national analysis*. Manchester: Manchester University Press.
- Lundström Tommy och Wijkström Filip (1997). *The Nonprofit Sector in Sweden*. Manchester: Manchester University Press.
- Blennberger Erik och Svedberg Lars (1996). Frivilligt socialt arbete i Sverige - en översikt. I *Frivilligt välfärdsarbete och offentlig ansvar*. Göteborg: NOPUS.
- Jeppsson Grassman Eva och Svedberg Lars (1996). Voluntary Action in a Scandinavian Welfare Context: the Case of Sweden. I *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, årgång 25, nr 4.
- Gunnarsson Evy (1996). *Forum 50+ - en organisation i tiden*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Svedberg Lars (1996). Introduktion till svensk frivillighet - ideologi och verksamhet. I *Tro och tanke*. Svenska Kyrkans forskningsråd 1996:7.
- Svedberg Lars (1996). Frivillighet som ideologiskt slagträ och faktisk verksamhet. I *Ojämlighet från vaggan till graven – på väg in i 2/3-sambället*. FKF Fakta.
- Jeppsson Grassman Eva och Svedberg Lars (1995). Frivilligt socialt arbete i Sverige – både mer och mindre. I Erik Amnå (red.) *Medmänsklighet att hyra? Åtta forskare om ideell verksamhet*. Örebro: Libris.
- Lundström Tommy (1995). Staten och det frivilliga sociala arbetet i Sverige. I Kurt Klaudi Klausen & Per Selle (red.) *Frivillig organisering i Norden*. Oslo: Tano.

- Lundström Tommy (1995). Frivilligt socialt arbete under omprövning. I *Socialvetenskaplig Tidskrift*, årgång 2, nr 1.
- Svedberg Lars (1995). *Marginalitet. Ett socialt dilemma*. Lund: Studentlitteratur.
- SOU 1993:82. *Frivilligt socialt arbete i Sverige. Kartläggning och kunskapsöversikt*. Svedberg Lars, Blennberger Erik, Isaksson Kerstin, Jeppsson Grassman Eva, Qvarsell Roger.

Skrift- och bokserie i urval

- Johansson, Göran (2009). *Ett nådens tillstånd. Samtal om tillit med andliga ledare i Katrineholm*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola/Fritzes förlag.
- Johansson, Göran (2009). *Den måste finnas. Anteckningar om grundläggande tillit*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola/Fritzes förlag.
26. Engel Charlotte (2006). *Svenska kyrkans sociala arbete - för vem och varför? En religionssociologisk studie av ett diakonalt dilemma*.
25. Johansson Göran (2005). *Särilaregnets tid. Fragment och bilder från Betania - pingstförsamling i och ur tiden*.
24. Karlsson Magnus, Borkman Thomasina, Munn-Giddings Carol och Smith Lesley (2005). *Self-help Organizations for Mental Health - a Cross-National Study*.
23. Blennberger Erik, Habermann Ulla och Jeppsson Grassman Eva (2004). *Genus och civilt samhälle*.
22. Lundström Tommy (2004). *Teorier om frivilligt socialt arbete. En diskussion om forskningens läge och organisationernas framtid*.
21. Johansson Göran (2003). *Att räcka varandra handen. Mångsidig, entydig, kontinuerlig - narkotikaprevention i norra Örebro län*.

Ersta Sköndal högskolas arbetsrapportserie i urval

66. Engel, Charlotte (2009). Mer av värde? Konsulternas betydelse för det frivilliga arbetet inom Svenska Röda Korset. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
63. Engel, Charlotte (2009). Ett halleluja-moment? En empirisk studie av förväntningar inför Fryshusets spridning på tre orter. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
61. Engel, Charlotte (2009). *Från utopi till praktisk handling. En studie av reparativ rättvisa i arbetet med hemlösa på Bostället*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
60. Segnestam Larsson, Ola (2009). *Ideologi och de ideella organisationerna. En förstudie av ideologibegreppet i svensk forskning och praktik*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
59. Engel, Charlotte (2009). *Hemlöshet - många ansikten mångas ansvar? En uppföljande studie av ansökningar om utvecklingsmedel för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>

58. Gullberg Eva, Kassman Anders och Waltersson Kent (2009). *Ungdomar, civilsambälle och stat. En undersökning om historiska relationer och en studie av samtida teorier om främjande ungdomsarbete*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
57. Sandén, Annika (2009). *Stiftelsen Kronprinsessan Margaretas Minnesfond - 90 år av stöd till frivillig social hjälpverksamhet*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
55. Engel, Charlotte (2008). *Mind the Gap! En empirisk studie av Lugna gatan i Göteborg och Malmö samt United Sisters i Uppsala*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
54. Nordfeldt Marie (2008). *Ideell sektor och stat som partners i ungdomsarbete. Utvärdering av Equal Outstanding*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
52. Olsson Lars-Erik (2007). *Ett delvis ensamt liv. En studie av människor som inte deltar i föreningslivet*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
51. Olsson Lars-Erik och Blomquist Lena (2007). *Värden som grund. Arbete i en idéburen vård- och omsorgsorganisation*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
49. Grosse Julia (2007). *Nordisk tillitsforskning. En kartläggning och värdering av det vetenskapliga läget*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
46. Habermann Ulla (2007). *Kvinnor på toppen – om kvinnor, idrott och ledarskap*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
43. Grosse Julia (2006). *Volontärprogram riktade till ungdomar. En introduktion till ett nygammalt fenomen*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
39. Olsson Lars-Erik, Svedberg Lars och Jeppsson Grassman Eva (under utgivning). *Medborgarnas insatser och engagemang i civilsambället - några grundläggande uppgifter från en ny befolkningsstudie*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
38. Grosse Julia (2005). *Nonprofitorganisationer inom vård och omsorg. En explorativ genomgång av kunskapsläget i Sverige, Kanada och Storbritannien*. Elektroniskt utgiven på vår hemsida <http://www.esh.se>

Metodbokserie

4. Karlsson Magnus (2007). *Vänskap och arbete? En dokumentation och utvärdering av Fountain House i Stockholm*.
3. Engel Charlotte (2003). *Se det som är. Diakonal inventering i brytningstid*.
2. Sjöberg Malena (red.) (2001). *Men hur mår Du själv? – Om stöd till dem som vårdar anhöriga*.
1. Norlin Lena och Olsson Lars-Erik (2000). *Partner sökes – Samverkan mellan kommuner och frivilliga organisationer*.

ERSTA SKÖNDAL HÖGSKOLA ARBETSRAPPORTSERIE

Enheten för forskning om det civila samhället publicerar forskningsresultat från olika större projekt och uppdrag. Vi har en skriftserie, en särtrycksserie och en arbetsrapportserie. Arbetsrapportserien avser främst att ge möjlighet att publicera delrapporter och delresultat från större studier, aktuella kunskapsöversikter och uppsatser.